

ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
АДМІНІСТРУВАННЯ

КАФЕДРА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА РЕГІОНАЛЬНОГО
РОЗВИТКУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти
спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
ОПП «Адміністративний менеджмент»

на тему: «Державна політика у галузі культури щодо забезпечення культурних
потреб суспільства»

Виконала: студентка 4 курсу 437 групи
галузь знань:
28 Публічне управління та адміністрування
спеціальності:
281 Публічне управління та адміністрування
Шаповалова Ольга Миколаївна

Науковий керівник:
кандидат наук з державного управління,
доцент
Штирбов Олександр Миколайович

Рецензент:
доктор політичних наук, професор
Євтушенко Олександр Никифорович

Миколаїв – 2023 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ	8
1.1. Понятійний апарат дослідження публічного управління сферою культури	8
1.2 Теоретичні засади та методологія дослідження публічного управління сферою культури.....	15
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2 ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ	22
2.1. Нормативно-правове регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні.....	22
2.2. Світові практики забезпечення громадян культурними потребами: досвід для України.....	34
Висновки до розділу 2.....	40
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН КУЛЬТУРНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ	42
3.1. Державна політика щодо забезпечення стандартів реалізації культурних потреб в Україні.....	42
3.2. Роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними потребами.....	47
3.3. Центри надання культурних послуг як інструмент забезпечення громадян базовими культурними потребами в Україні.....	53
Висновки до розділу 3.....	58
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Далекого 1992 року з'явився перший законодавчий акт про основи культури, а згодом 1994 року Україна приєдналась до Європейської культурної конвенції 1954 року, ратифікувавши її. Фактично з того моменту можемо вести відлік часу щодо процесів формування державної політики у сфері культури та публічного управління сферою культури в Україні яка полягає у виключній здатності культури до формування ціннісних орієнтирів членів суспільства, особливо в ситуації, що потребує швидкої та ефективною протидії сучасним інформаційним війнам та консолідації громадян в умовах нестабільної політичної ситуації, анексії Криму та повномасштабної війни РФ проти України. Визначення спільних цінностей є надскладним процесом, який вимагає ґрунтовного дослідження індивідуальних інтересів та установок членів суспільства. Від якості аналізу настроїв та вподобань членів суспільства залежить рівень майбутнього сприйняття ними визначених колективних ціннісних орієнтирів та готовність до слідування цим цінностям.

Якість життя громадян – явище багатогранне. Значне місце в її підвищенні займають духовні потреби та інтереси, що усвідомлюються як культурні потреби та блага. Держава через якісне державне управління сферою культури має повноцінно забезпечувати реалізацію права громадян на задоволення культурних інтересів та відповідно доступ до культурних благ. Пошук ефективних інструментів надання культурних благ постає важливим державно-управлінським завданням.

Поширити визначені колективні цінності серед членів українського суспільства спроможна виключно культура, як сфера, що об'єднує в цілісну систему індивідуальні сприйняття людиною свого повсякденного життя та впливає на зміст її майбутніх дій. Процес популяризації спільних для членів суспільства ціннісних рамок потребує систематичного підходу та нових інструментів взаємодії з громадянами. Систематичність може бути забезпечена насамперед завдяки розробці гуманітарної стратегії України, яка, в свою чергу,

має реалізовуватися за допомогою нових інструментів взаємодії з членами суспільства, що відповідатимуть сучасним викликам та підтверджуватимуть свою ефективність і доцільність.

Орієнтування на безпосередні культурні потреби та інтереси громадян при виборі інструментів та механізмів забезпечення громадян культурними потребами забезпечить якісну зміну системи державного управління сферою культури в Україні. Усвідомлення залежності темпів розвитку сфери культури в Україні від якості державного управління нею та адаптованості законодавства до її сучасних тенденцій є вкрай важливим для збалансованого розвитку всіх суспільних сфер в Україні.

Наразі в українському суспільстві спостерігається збереження тенденції до залишкового розгляду питань пов'язаних зі сферою культури, хоча є і позитивна реакція представників органів державної влади на позицію культурної спільноти щодо змін до законодавства, а саме ухвалення у червні 2022 року фактично у розпал війни закону № 7417, який передбачає зняття обмеження щодо фінансування діяльності Українського культурного фонду (далі УКФ), у 16% від річних надходжень Українського культурного фонду. Результатом прийняття Закону має стати стабілізація діяльності УКФ, недопущення звільнення працівників та збереження Фонду, як важливої установи розвитку сфери культури та креативних індустрій все це дає надію на зміну цієї тенденції в бік підвищення значення культури в ієрархії пріоритетів, якими послуговуються суб'єкти прийняття державних рішень.

Наукова новизна одержаних результатів. обумовлена тим, що у вітчизняних наукових дослідженнях у переважній більшості розглядаються такі аспекти публічного управління сферою культури як роль і місце культури в функціонуванні держави, інтеграція української культури в європейський культурний простір, регіональний вимір державного управління сферою культури та недосконалість системи фінансування сфери культури.

Зокрема проблемами дотичними до теми цього дослідження займаються такі зарубіжні дослідники, як Т. Санделл, Л. Глоор, Г. Чартренд, К. Маккогі та

інші. У вітчизняному науковому просторі дослідження джерел фінансування сфери культури в Україні та напрямів їх розширення, здійснене І. Дубком, візуалізація сучасної системи державного управління сферою культури України розроблена Мерзляком А., та Огнар'овим Є., розгляд культурної політики України в контексті євроінтеграційних процесів, здійснений Костирею І., дослідження формотворчого принципу національної ідентичності культурної політики – Широченко З., розгляд регіонального контексту державного управління сферою культури України, здійснений Бойко В., дослідження проблеми адміністративно-правового забезпечення сфери культури, розроблене В. Шестаком.

Однак аналіз інструментів забезпечення громадян культурними потребами в публічному управлінні та державної політики у галузі культури в Україні здійснюється науковцями фрагментарно й потребує цілісного системного аналізу в умовах сучасного розвитку культурно-мистецької сфери в Україні та з огляду на культурні потреби громадян України.

Об'єкт дослідження – державна політика у галузі культури.

Предмет дослідження – інструменти забезпечення громадян культурними потребами.

Мета дослідження – здійснити аналіз інструментів, які використовуються органами публічної влади (або підзвітними їм інституціями) для забезпечення культурними потребами громадян України, та виробити рекомендації щодо адаптування цих інструментів до сучасних умов розвитку культурно-мистецької сфери та наявних культурних потреб та інтересів громадян України.

Завдання дослідження:

- 1) виявити теоретичні засади дослідження публічного управління сферою культури;
- 2) охарактеризувати стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні;
- 3) з'ясувати, які інструменти забезпечення громадян культурними

потребами, що використовуються у світових практиках, можуть бути застосовані в Україні;

4) означити місце і роль державної політики у забезпеченні стандартів надання культурних потреб в Україні;

5) визначити роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними потребами;

6) оцінити спроможність центрів надання культурних послуг як інструменту забезпечення громадян базовими культурними потребами в Україні.

У роботі було використано наступні **методи дослідження**: для окреслення основних понять необхідних для дослідження публічного управління сферою культури в Україні – метод термінологічного аналізу; для визначення теоретичних основ та методології дослідження публічного управління сферою культури в Україні – метод систематизації; для охарактеризування стану нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні – методи узагальнення та порівняльного аналізу; для з'ясування інструментів забезпечення громадян культурними потребами, що використовуються у світових практиках та можуть бути застосовані в Україні – методи структурно-функціонального та інституційного аналізу; для означення місця і ролі державної політики у забезпеченні стандартів надання культурних потреб в Україні – метод системного аналізу; для визначення ролі держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними потребами та оцінки спроможності центрів надання культурних послуг як інструменту забезпечення громадян базовими культурними потребами в Україні – метод прогнозування.

Практичне значення одержаних результатів зумовлене його відповідністю реальним викликам, що пов'язані з необхідністю визначення інструментів ефективної взаємодії держави та суспільства в питанні забезпечення громадян культурними потребами в Україні.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі

вступу, трьох розділів, сіми підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 71 сторінку. Основний текст роботи 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ СФЕРОЮ КУЛЬТУРИ

1.1. Понятійний апарат дослідження публічного управління сферою культури

Для дослідження публічного регулювання сфери культури, зокрема в контексті задоволення культурних потреб громадян, необхідно ретельно проаналізувати основні поняття та терміни, які стосуються даної тематики. Це сприятиме підвищенню якості дослідження та уникненню неоднозначного розуміння цих понять, категорій та термінів.

Слід відзначити, що Законом України «Про культуру» надаються «визначення більшості понять, необхідних для даного дослідження. Однак для більш повного розуміння їх змісту, є цілком доцільним дослідження різних підходів до їх інтерпретації» [30].

Перш за все, вважаємо за необхідне розкрити поняття «культура». Відповідно до Закону України «Про культуру», культура визначається як «сукупність матеріального і духовного надбання певної людської спільноти (етносу, нації), нагромадженого, закріпленого і збагаченого протягом тривалого періоду, що передається від покоління до покоління, включає всі види мистецтва, культурну спадщину, культурні цінності, науку, освіту та відображає рівень розвитку цієї спільноти» [30]. Тобто законодавець розуміє культуру у ретроспективному її вияві – як щось, що відбулося у минулому, накопичене та передане сучасним поколінням. Такий підхід робить формальним термін культура та окреслює межі для державного регулювання, як матеріальної та нематеріальної культурної спадщини. Проте варто враховувати, що культура також є живим процесом, який постійно змінюється

та розвивається. Підхід, заснований лише на ретроспективі, може не повністю враховувати сучасні тенденції та нові форми культурної виразності, що варто враховувати при дослідженні та регулюванні культурної сфери.

Багатогранність та змістове перевантаження поняття «культура» ускладнює вироблення єдиного трактування. Наприклад, С. Безклубенко, в «своїх дослідженнях феномену культури, вказує на наявність десятків, а то й сотень різних визначень цього поняття і відсутність єдиного усталеного варіанту. Він розглядає культуру в широкому розумінні, як процес: процес освоєння людиною світу: освоєння людьми довкілля та освоєння людей у довкіллі» [3]. Такий підхід підкреслює безперервний зв'язок та взаємозалежність людини від культури і відображає неможливість існування без споживання культури.

Одним із центральних феноменів, який охоплює явище «культура», є мистецтво. Звертаючись до Закону України «Про культуру», можна побачити, що мистецтво визначається як «творча художня діяльність у сферах: літератури, архітектури, скульптури, живопису, графіки, декоративно-вжиткового мистецтва, музики, танцю, театру, кіно та інших видів діяльності людини, що відображають дійсність у художніх образах» [30]. Під мистецтвом законодавець розуміє процес усвідомлення того, що робиться навколо людини із залученням різноманітних художніх засобів, що в результаті перетворюються у відокремлені мистецькі сфери.

Мистецтво у широкому розумінні може бути точно визначено за словами В. Шестака: «мистецтво – це складова людської культури, обумовлена здатністю людини до образного відображення буття, що являє собою особливий спосіб художнього (духовно-практичного) освоєння дійсності, який втілюється (реалізується) у різних за змістом та формою видах творчої діяльності людини із створення та споживання творчої продукції (витворів мистецтва)» [43]. Такий підхід до визначення мистецтва дозволяє розглядати його як феномен, що здатний до самовизначення особистості у світі, а також до суспільної ідентифікації в ньому.

Державне регулювання у сфері культури та мистецтва включає в себе поняття культурної політики. З аналітичної доповіді авторів С. Здіорука, О. Розумної та О. Литвиненка, випливає, з позиції, європейського підходу, окреслюється культурна політика. Дослідники виділяють основні функції, які покладено на культуру в країні: «культура як виконавець дипломатичної місії; культура як національна справа; культура як «інструмент» вирішення супутніх соціально-економічних проблем (розвиток сектору культурних індустрій, вирішення питання зайнятості, інноваційна функція культури, консолідує та стабілізує роль культури на основі міжкультурного діалогу й розвитку міст); культура як засіб реалізації певних програм розвитку; культура як простір громадської активності» [13].

Спираючись на такий набір функцій, покладених на культуру, під визначенням «культурна політика» розуміємо процес публічного регулювання елементів культури, які застосовуються державою та/або індивідуумами з метою забезпечення розвитку як власного так і суспільного. Така культурна політика стратегічно пронизує всі сфери суспільного життя і має здатність впливати на ціннісне наповнення всіх процесів, які відбуваються у державі.

У свою чергу, «одним з понять, яке потребує уточнення, є «культурна сфера». Закон України «Про культуру» не містить прямого визначення поняття «культурна сфера», але містить численні згадки цього терміну в визначеннях інших понять» [30]. З цього можна зробити висновок, що поняття «сфера культури», так само як і поняття «культура», мають різні значення і позначаються за допомогою комплексу різних понять, що є їх складовою частиною. Залежно від теоретичних підходів щодо визначення терміну «сфера культури», розуміння цього терміну може варіюватися. В нашому дослідженні, ми пропонуємо визначати «сферу культури» як сукупність всіх проявів культури в реальному житті, яку можна систематизувати людиною.

Процес створення, поширення та споживання мистецьких продуктів та послуг є частиною культурної діяльності. У Законі України «Про культуру» це поняття трактується як «творча, господарська, наукова, бібліотечна,

інформаційна, музейна, освітня, культурно-дозвіллева та розважальна діяльність, спрямована на створення, тиражування, розповсюдження, демонстрування, популяризацію, збереження і використання культурних потреб та культурних цінностей для задоволення культурних потреб громадян» [30]. Загалом, ця інтерпретація культурної діяльності відповідає дійсності і включає основні види активностей, пов'язаних з культурою. Для опису сучасних тенденцій у сфері культури, включаючи мистецтво, використовується поняття «культурно-мистецьких практик». Це відноситься до творчого процесу, який виходить за межі самого мистецтва і поєднується з управлінським аспектом, спрямованим на поширення та просування мистецтва, що передбачає вплив на суспільний розвиток.

Під терміном «культурні інституції» ми пропонуємо, виходячи з правового статусу та сфери роботи установи, розуміти юридичні особи приватного та публічного права, що реалізують культурну діяльність з метою створення та надання культурних товарів та послуг. Для дослідження механізмів, що забезпечують задоволення культурних потреб населення, поняття «культурна інституція» буде розглядатися в контексті мережі публічних установ. Цю мережу складають такі заклади як публічні бібліотеки, клубні організації, концертні зали, музеї та інші подібні установи.

«Культурні оператори – поняття, яке є збірним терміном та характеризує робітників сфери культури, мистецтва, креативних індустрій» [20].

На сьогоднішній день в глобальному дискурсі дедалі більш поширеними стають такі поняття, як економіка креативності, креативне підприємництво, культурні та креативні індустрії. Саме на цих термінах зосереджено увагу при розгляді можливостей монетизації культурно-мистецької сфери для сприяння розвитку спеціалізованих державних інституцій. Загалом, всі ці поняття спонукають нас розглядати творчий процес або продукт як додаткову вартість будь-якої діяльності. Іншими словами, креативний підхід розглядається як ресурс для створення нових міждисциплінарних продуктів як у секторі державного управління, так і у приватному секторі.

Основним поняттям, що вивчається в цьому дослідженні, є «культурні потреби», які визначаються як «товари та послуги, що виробляються в процесі провадження діяльності у сфері культури для задоволення культурних потреб громадян (книги, художні альбоми, аудіовізуальні твори та їх демонстрування, аудіопродукція (музичні звукозаписи), твори та документи на новітніх носіях інформації, вироби художніх промислів, театральні та циркові вистави, концерти, культурно-освітні послуги тощо)» [30]. Це тлумачення культурних потреб відповідає розумінню потреб з економічної теорії, де будь-які матеріальні або нематеріальні предмети, що використовуються людьми для задоволення їх потреб на основі особистих інтересів, розглядаються як потреби.

Культурні товари можна визначити як продукти творчої праці, що містять культурний зміст і призначені для задоволення потреб споживача. Культурні послуги, з своєї сторони, представляють собою активності, результат яких споживається під час їх надання. Ці послуги також характеризуються культурним змістом і спрямовані на реалізацію потреб споживачів. Під культурними потребами та інтересами маємо розуміти низку культурно-мистецьких вподобань особистості, яка має на меті задовольнити для свого особистого розвитку та повноцінного існування у суспільстві.

Для вивчення «інструментів, які забезпечують громадянам культурні потреби, важливим є розгляд комплексного поняття «базовий набір культурних потреб». Згідно з чинними нормативно-правовими актами, законодавець встановлює стандарти забезпечення населення безкоштовними послугами, перелік і вміст яких, а також обсяги надання безкоштовних послуг. До цього переліку входить аматорське художнє творчість, доступ до професійних інформаційних матеріалів в офлайн та онлайн форматах, а також культурно-просвітницькі та культурно-масові події» [26].

У переліку «платних послуг, які можуть надаватися державними та комунальними закладами культури в Україні, зазначено 28 різновидів таких послуг. Серед них включаються проведення вистав, постановок, виставок, концертів, фестивалів та інших подій, надання послуг з організації культурно-

розважальних, наукових, навчальних заходів, оренда приміщень, фото- та відеозйомка, проведення екскурсій, організація мистецьких аматорських об'єднань та інше» [27].

Варто зазначити, що відповідно до Наказу МКУ від 15.10.2013 № 983 «Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності» [26] та Постанови КМУ від 12.12.2011 № 1271 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури» [27], деякі культурні послуги присутні як у списку безоплатних, так і у списку платних послуг. Ця неузгодженість і варіативність, яку дозволив законодавець, призводить до залучення державних та комунальних установ (зокрема клубні, концертні та бібліотечні заклади) з комерційною метою, оскільки вигідніше реалізовувати приміщення через оренду, ніж запроваджувати в них культурно – мистецькі заходи. «Наявні державні стандарти щодо видів та обсягів культурних послуг, які мають надаватися безоплатно громадянам, можуть бути взяті за основу на етапі реформування системи надання культурних послуг. Для досягнення першого завдання «Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами», яке було затверджено Розпорядженням КМУ від 23.01.2019 № 27-р і включає у себе затвердження мінімальних стандартів надання громадянам культурними послугами, необхідно провести дослідження культурних потреб та інтересів населення, проаналізувати попит на різні види культурно-мистецьких товарів та послуг, а також їх доступність» [36].

З точки зору «критеріїв справедливості, базовий набір культурних потреб може бути оцінений згідно критерію максимізації індивідуального добробуту» [7]. Культурні потреби та інтереси індивідів різняться, оскільки кожен має свою систему цінностей та установок. Важливо зазначити, що доступність культурних потреб різниться для різних громадян залежно від їх територіального розташування, соціального статусу та життєвих пріоритетів. Проте держава має забезпечувати певну вигоду (у вигляді культурних товарів

та послуг) громадянам, через культурні товари та послуги оскільки метою базового набору культурних потреб повинно бути підвищення добробуту кожного громадянина.

Підсумовуючи вище зазначене та надаючи відповідь на завдання дослідження, можемо стверджувати, що головними поняттями, потрібними для аналізу публічного управління сферою культури в Україні, є такі терміни (рис. 1.1).

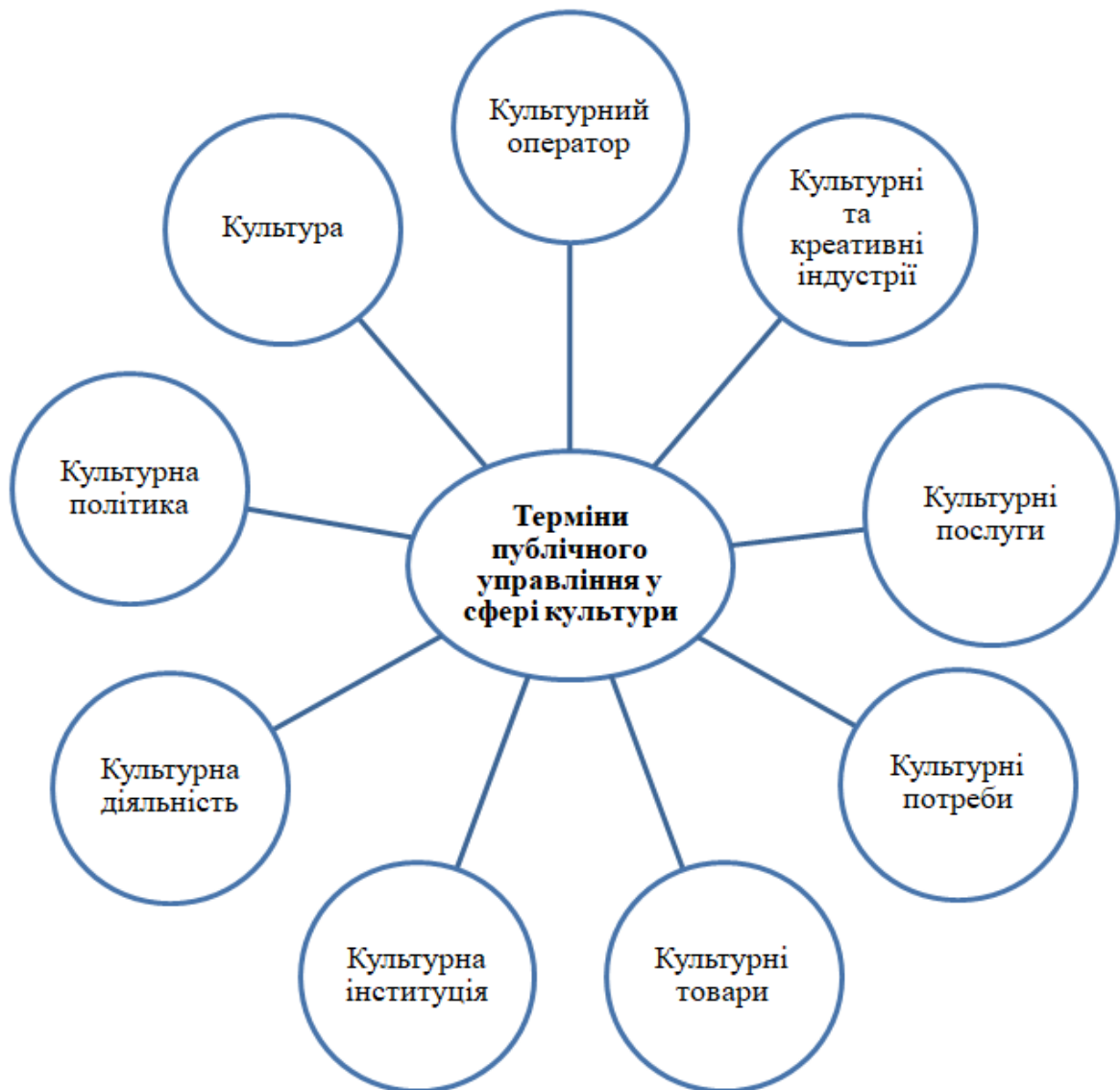

Рис1.1. Основні терміни публічного управління у сфері культури

Комплексним поняттям, яке використовувалося в дослідженні та для якого намагалися надати тлумачення, є базовий набір культурних потреб.

Поняття «базовий набір культурних потреб» наразі представляє собою нормативи забезпечення громадян культурними товарами та послугами тому, що культурні потреби, за визначенням законодавця, є культурними товарами та послугами, які призначені для задоволення потреб та інтересів громадян. Вироблення переліку культурних товарів та послуг для громадян вимагає додаткових наукових досліджень та підходів для дослідження цього комплексного поняття.

1.2. Теоретичні засади та методологія дослідження публічного управління сферою культури

Велика кількість наукових досліджень сфокусована на явищі культури, яке займає центральне місце. Наукове дослідження цього феномену викликає зацікавленість з позиції наукового пошуку та встановлення потенціалу управління в сфері культури.

Серед відомих зарубіжних науковців, які займалися питаннями публічного управління сферою культури, можна згадати Г. Чартренда та К. Маккогі. «Вони у 1989 році запропонували класифікацію культурних політик, що базується на ступені орієнтації держави на творчий процес або творчий продукт» [46]. Також великий внесок у «розробку проблем культурної політики зробили зарубіжні аналітики Т. Санделл та Л. Глоор, а також інші дослідники» [1].

В Україні на сьогоднішній день дослідження культурної політики, зокрема державного регулювання сфери культури, переважно проводяться у формі аналітичних досліджень. Прикладами таких робіт вітчизняних та закордонних дослідників є «Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства», підготовлена Т. Білецькою, О. Левковою, І. Савчак [18], «Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної

політики України», здійснений Т. Санделлом, М. Скибою, Л. Глоором, Т. Білецькою [1], та «Аналітична доповідь Економічна привабливість української культури», виконана І. Бураковським, Є. Ангелом, В. Кравчуком, О. Кузяків, В. Мовчан, І. Федець, Т. Яблоновською [11].

Т. Білецька, О. Левкова та І. Савчак «пропонують конкретний набір завдань для культурної політики в Україні та розподіляють ролі у цьому процесі. Вони відводять державі важливу частку обов'язків, проте, узагальнюючи їх пропозиції, можна зробити висновок, що основним завданням є переосмислення ролі культури, мистецтва та креативної економіки у розвитку держави. Також використання консолідуючої здатності культури для подолання світоглядної кризи українського суспільства та стимулювання розвитку культурно-мистецької сфери» [18].

У аналітичному звіті 2012 року щодо стану культури та культурної політики України, Т. Санделл, М. Скиба, Л. Глоор та Т. Білецька наводять «характерні особливості сфери культури в Україні. Зокрема, вони вказують на превалювання «напівреформ», політизацію мовного питання, відсутність ініціативи на місцевому рівні, недостатню залученість бізнесу до розвитку культури, а також наявність потужного культурно-мистецького потенціалу» [1].

Маючи можливість порівняти сучасність з попереднім періодом, можна заявити, що Україні вдалося подолати деякі виклики, які характеризували країну 8 років тому. Наприклад, створення таких інституцій, як Український культурний фонд, Український інститут та Український інститут книги, сприяли монетизації культурно-мистецького потенціалу України. Реформа децентралізації створила передумови для потужного розвитку місцевих ініціатив на національному та міжнародному рівнях. Однак, деякі проблеми залишаються невирішеними, зокрема питання надання якісних культурних послуг населенню.

А. Мерзляк та Є. Огнар'єв у своєму дослідженні «відображають сучасну систему публічного управління сферою культури, де основними рисами є централізованість прийняття рішень та обмежене розуміння сфери культури,

що призводить до відсутності необхідних інструментів та напрямків управління» [22]. «Дослідники також наголошують на трансформаційних процесах у публічному управлінні сферою культури в Україні, які передбачають імплементацію міжнародного досвіду. Для підтвердження цього слугує ініціатива Асоціації об'єднаних територіальних громад, яка спрямована на збір даних про найкращі практики надання культурних послуг на місцях. Це означає, що формування державної політики базується на реальних практичних кейсах» [6].

I. Костира досліджує культурну політику України в «контексті євроінтеграційних процесів, які наразі відбуваються в країні. У своїх роботах вона приходить до висновку, що сильна культурна політика з чіткими принципами, заснована на інтересах та потребах громадян України, може протистояти негативним явищам глобалізації. Дослідниця також звертає увагу на вплив соціокультурного розвитку суспільства на економіку, політику, право і інші сфери, аргументуючи залежність цих сфер від цінностей та культурних стандартів, що пріоритетні в суспільстві» [19].

Проблемі місця культурної політики України в європейському контексті присвячена аналітична доповідь С. Здіорука, О. Литвиненка та О. Розумної. Дослідники «вказують на необхідність розробки власної та спільної з Європейським Союзом культурної стратегії, використання культури як інструменту внутрішньої та зовнішньої політики держави, а також надання пріоритету культурним питанням, незважаючи на їхню відсутність гостросоціального резонансу. Вони також вказують на необхідність забезпечення комунікації з громадським суспільством, перегляду нормативно-правових актів, що регулюють сферу культури, та забезпечення доступності культурних потреб» [13]. Незвичайно те, що результати цієї аналітичної роботи були представлені у 2012 році - зараз ми можемо спостерігати наслідки ігнорування пріоритету культурних питань з боку держави. Якби була розроблена стратегія культурної політики, яка б задовольняла потреби та інтереси громадян України, могли б уникнути кризи суспільної ідентифікації,

яка виникла у 2013 році і призвела до революційних подій в країні.

3. Широченко, досліджуючи «формотворчий принцип національної ідентичності культурної політики, приходять до висновку, що в питанні державного регулювання сфери культури першочерговим завданням є створення умов для співіснування різних культурних меншин в Україні. Це дозволить нашій полікультурній державі розвиватися, уникнувши світоглядних проблем, які наразі створюють перешкоди для подолання економічних і гуманітарних викликів. Дослідник також вказує на необхідність перегляду системи фінансування культури на регіональному рівні та пропонує створення регіональних бюджетів» [44].

Слідом за З. Широченко, В. Бойко розглядає регіональний контекст публічного управління сферою культури і зазначає важливість контрольної-аналітичної складової управління культурою на місцевому рівні. Дослідник обґрунтовує необхідність створення інституцій, які б займалися інформаційно-аналітичною, інформаційно-маркетинговою, рекламною, інформаційно-видавничою діяльністю. «В якості прикладів він наводить Інститут культурних програм Департаменту культури КМДА та Інформаційно-маркетинговий центр Міністерства культури у Житомирській області» [6].

Звертаючи увагу на мистецтво та мистецьку діяльність, В. Шестак розглядає «питання адміністративно-правового забезпечення сфери культури і обґрунтовує залежність розвитку мистецтва та повноти реалізації прав громадян у сфері культури від механізмів державного регулювання» [43].

Одним з основних напрямків державного регулювання сфери культури є система фінансування. І. Дубок, досліджуючи «джерела фінансування сфери культури в Україні та напрями їх розширення, зробив висновок, що активне залучення приватних коштів до фінансування - спонсорів, меценатів, державно-приватного партнерства - може запобігти вразливості сфери культури в умовах нестабільної економічної ситуації в країні» [9].

Виходячі з детального аналізу поглядів та думок науковців стосовно сферу культури можемо сформулювати власне визначення культурних потреб.

Одже на нашу думку *культурні потреби* – це потреби соціальних суб'єктів у культурній діяльності. Під соціальними суб'єктами ми розуміємо масові сукупності (суспільство в цілому).

Проте, не лише одне залучення коштів приватних осіб є панацеєю успіху сфери культури в Україні, тому, що якість народжується через конкуренцією. Утворення справедливої системи бюджетного розподілу серед державних культурних інституцій, яка ґрунтується на конкретних діях та досягненнях, сприятиме виробленню якісних культурних продуктів та послуг, що в свою чергу сприятиме розвитку культури в цілому.

Підбиваючи підсумки огляду теоретико – методологічних засад дослідження державного регулювання сфери культури в Україні на сучасному етапі, можна зробити наступні висновки:

- 1) дослідники доводять потребу створення гуманітарної стратегії держави, яка би містила в собі дійсні потреби та інтереси українського суспільства;
- 2) науковцями зосереджується увага на перегляді системи фінансування культурно-мистецької сфери, зокрема механізмів;
- 3) аргументується потреба визнання першочерговості питань культури як умова розвитку внутрішньої, так і зовнішньої політики.

Беручи до уваги чи проаналізовані теоретичні нароби, можна зазначити, що наразі відсутні дослідження, які би повною мірою відповідали на питання щодо шляхів реформування публічного управління сферою культури у контексті перегляду інструментів, спрямованих на задоволення культурних потреб громадян в Україні.

Щодо методології дослідження публічного управління сферою культури, варто відмітити, що в даній науковій роботі використовувалися різноманітні методи. Зокрема, наскрізними методами є системний аналіз, структурно-функціональний аналіз, інституціональний аналіз, а також міждисциплінарний підхід, який включав використання методів, характерних для соціології, філософії, політології та публічного управління.

В результаті визначення теоретичного підґрунтя та методології дослідження публічного управління сферою культури в Україні, було встановлено однозначну позицію наукового середовища щодо необхідності створення довгострокової культурної стратегії для України. Ця стратегія повинна враховувати актуальні потреби та інтереси членів українського суспільства, перегляд методики фінансування культурно-мистецької сфери та визнання вадливості питань культури як умова розвитку внутрішньої, так і зовнішньої політики. Крім того, враховуючи проаналізовані теоретичні наукові роботи, можна стверджувати, що наразі відсутні дослідження, які надали би відповідь на питання щодо шляхів реформування публічного управління сферою культури, зокрема перегляду інструментів забезпечення громадян культурними потребами в Україні.

Визначена методологія дослідження інструментів забезпечення громадян культурними потребами в публічному управлінні сферою культури в Україні є комплексною. Вона складається з загальнологічних, емпіричних та теоретичних методів дослідження. Також, використовуються системний та міждисциплінарний підходи, що дозволяють здійснити системний розгляд досліджуваного предмету у його взаємовідносинах та розвитку.

Висновки до розділу 1

Основними поняттями, необхідними для аналізу публічного управління сферою культури в Україні, є такі терміни: мистецтво, культура, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурний оператор, культурна інституція, креативне підприємництво, креативна економіка, креативні культурні та індустрії, культурні потреби, культурні товари та послуги.

Комплексним поняттям, яке було застосовано в дослідженні і намагалися пояснити, є базовий набір культурних потреб. Поняття «базовий набір культурних потреб» на сьогоднішній день представляє собою сукупність

нормативів, що стосуються забезпечення населення культурними товарами та послугами, таких як перелік, зміст та обсяги надання послуг. Культурні потреби, визначені законодавцем, є культурними товарами та послугами, призначеними для задоволення потреб та інтересів громадян. Визначення базового набору культурних послуг та товарів для всього населення вимагає додаткових наукових розвідок та підходів до дослідження цього системного поняття.

У результаті аналізу теоретичного підґрунтя дослідження публічного управління сферою культури в Україні, була виявлена єдина позиція наукового середовища щодо необхідності створення довгострокової культурної стратегії для України. Така стратегія повинна враховувати актуальні потреби та інтереси членів українського суспільства, перегляд системи фінансування культурно-мистецької сфери та визнання першочерговості культурних питань як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Також, враховуючи проведений аналіз теоретичних досліджень, можна стверджувати, що наразі не виконуються достатні дослідження, які б змогли відповісти на питання щодо шляхів реформування публічного управління сферою культури, зокрема щодо перегляду інструментів, що забезпечують громадян культурними потребами в Україні.

Використана методологія дослідження інструментів, що забезпечують громадян культурними потребами у публічному управлінні сферою культури в Україні, є комплексною й базується на різноманітних підходах. Вона включає загальнологічні, емпіричні та теоретичні методи дослідження, а також застосування системного та міждисциплінарного підходів. Ця методологія дозволяє здійснювати всебічний аналіз об'єкта дослідження, враховуючи його взаємозв'язки та розвиток.

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ТА СТАН РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ КУЛЬТУРИ

2.1. Нормативно-правове регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні

Найвищим законодавчим актом, що регулює процеси надання та задоволення культурних потреб в Україні, є Конституція України. Вона встановлює норми, які гарантують задоволення «національно-культурних і мовних потреб українців», сприяння «консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України», забезпечення «збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами» [17].

Деталізує зміст норм Конституції України Закон України «Про культуру», який є основою публічного управління сферою культури в Україні. Зазначений Закон розкриває «зміст основних прав і обов'язків у сфері культури, регулює діяльність у цій сфері культури, встановлює базову мережу закладів культури, визначає шляхи фінансування та забезпечення господарської діяльності цих закладів культури. Також Закон встановлює соціальні гарантії працівників у сфері культури, роль громадськості у розвитку культури, регулює міжнародні культурні зв'язки та відповідальність за порушення законодавства про культуру» [30].

Для аналізу законодавства, що регулює процес споживання культурних потреб, необхідно виокремити конкретні нормативно-правові акти для

розгляду, які мають відношення до одного з восьми секторів культури та мистецтва. Цей відбір «здійснюється на основі критерію дотичності до секторів, які використовуються в світовій практиці та адаптовані Українським культурним фондом до національних особливостей» [20]. Згадані сектори включають: аудіальне та аудіовізуальне мистецтво, візуальне мистецтво, мода та дизайн, культурна спадщина, креативні та культурні індустрії, література та видавнича справа, сценічне та перформативне мистецтво. Обрані нормативно-правові акти будуть аналізуватися з урахуванням того, наскільки вони співвідносяться з процесом споживання культурних потреб, що відбувається безпосередньо у відповідних секторах.

Для розгляду сектору аудіовізуального мистецтва будуть проаналізовані Закон України «Про телебачення і радіомовлення» [38] та Закон України «Про кінематографію» [29].

Закон України «Про телебачення і радіомовлення», зокрема його стаття 28 встановлює вимоги до програмної концепції мовлення, яка описує характеристики аудіовізуального продукту, що може транслюватися. Згідно з цим Законом, програма повинна включати передачі, що належать до різних тематик, зокрема: публіцистичну, інформаційно-аналітичну, науково-просвітницьку, культурно-мистецьку, розважальну, освітню та музичну. «Стаття 6 цього Закону визначає заборонений зміст повідомлень, які можуть бути транслюванні телерадіоорганізаціями, включаючи такі елементи, як державна таємниця, насильство, спонукання до національної, расової або релігійної ворожнечі та ненависті і т.д. Крім того, цей Закон також регулює процедуру видачі ліцензій на розповсюдження аудіовізуальних продуктів» [38].

Цей Закон безпосередньо регулює процес споживання аудіовізуального продукту, що є однією з культурних потреб. Встановлення конкретних вимог до тематики та змісту продуктів в Законі має на меті запобігання появи телерадіоорганізацій, які можуть використовуватися як інструмент дестабілізації суспільства в умовах інформаційної війни. Важливо відзначити,

що аудіовізуальний продукт є надзвичайно доступним для споживача, що може спричинити його використання з маніпулятивними цілями.

У разі порушення норм Закону, держава має можливість анулювати видані ліцензії телерадіоорганізаціям. Проте, на практиці, навіть випадки, що викликають глобальний резонанс, не завжди призводять до вжиття таких заходів з боку держави.

Закон України «Про кінематографію» регулює процес вироблення аудіовізуального культурного продукту та встановлює правила для всіх етапів створення кінопродукту. З огляду на споживання цих культурних потреб, важливо звернути увагу на право розповсюдження авторських кінопродуктів та їх доступність на регіональному рівні.

Проте, проблема демонстрації кінопродуктів для громад, де відсутні кінотеатри, залишається нерегульованою. Однак, якщо можна здійснити «демонстрацію кінопродуктів у спеціально обладнаних приміщеннях клубних закладів, питання рентабельності придбання авторських прав на демонстрацію кінопродуктів для обмеженої аудиторії споживачів, особливо у невеликих територіальних громадах, залишається невирішеним» [29]. Імплементация норм у законодавство, що забезпечуватимуть рівні можливості для демонстрації кінопродуктів для всіх громадян без винятку, є надзвичайно необхідною в умовах інформаційної війни.

Закон України «Про театри і театральну справу» [37] «буде використаний для розгляду сектору перформативного та сценічного мистецтва. Згідно з 4 статтею цього Закону, гарантується загальнодоступність театального мистецтва для всіх громадян, незалежно від раси, статі, переконань, походження та інших факторів» [37]. Однією з ознак загальнодоступності є географічний аспект, зокрема місце проживання. Проте, так само, як з демонстрацією аудіовізуальних продуктів, доступ до театального мистецтва не є рівним для всіх громадян України через відсутність інфраструктури для гастролування театрів.

Сектор культурної спадщини регулюється рядом законів України,

зокрема «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [23], «Про музеї та музейну справу» [31] і «Про охорону культурної спадщини» [33].

У контексті задоволення культурних потреб, Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» визначає наступні права користувачів бібліотеки: «безоплатно користуватися інформацією про склад бібліотечних фондів через довідково-пошуковий апарат (крім комерційних баз даних); безоплатно отримувати консультаційну допомогу в пошуку та виборі джерел інформації; безоплатно отримувати у тимчасове користування документи із фондів бібліотеки, крім документів, придбаних за кошти, одержані від господарської діяльності бібліотеки; одержувати документи або їх копії по міжбібліотечному абонементу; одержувати інформацію з інших бібліотек, користуючись каналами зв'язку; користуватися іншими видами послуг, у тому числі на платній основі; брати участь у роботі бібліотечних рад» [23].

Враховуючи цю інформацію, можна зробити висновки щодо того, що у безкоштовному режимі бібліотеки надають послуги, пов'язані виключно з бібліотечними фондами. В умовах всеосяжного цифрового перетворення бібліотечних колекцій (за винятком певних специфічних випадків), такий перелік прав користувачів стає нерелевантним їх потребам, оскільки доступ до бібліотечних ресурсів може бути забезпечений онлайн. В таких умовах фінансування мережі бібліотек з повним спектром послуг може виглядати неефективним. Збільшення зацікавленості до надаваних бібліотеками послуг може втілитись за умови розширення списку послуг, які громадяни можуть отримати завдяки взаємодії з бібліотеками у процесі своєї діяльності.

Закон України «Про музеї та музейну справу» визначає основні напрями діяльності музеїв, які відповідають на питання щодо задоволення культурних потреб, серед них: «науково-дослідна, культурно-освітня діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, виставкова, пам'яткоохоронна робота» [31]. Відомо, що музеї є місцем, де представлені візуальні мистецькі твори. З нашої точки зору, сучасний попит на відвідування музеїв залежить як від новаторських підходів

до експозиційного представлення, так і від додаткових послуг, які можуть бути надані відвідувачам музеїв у рекреаційних зонах на їх території. Загалом, Закон нормує всі процеси, які відбуваються на практиці під час споживання музейних послуг.

Закон України «Про охорону культурної спадщини» в статті «12 регулює питання щодо вільного доступу до пам'яток і наголошує на ступені придатності цих пам'яток для відвідування» [33]. У контексті споживання об'єктів культурної спадщини розглядаються виключно ті, що мають фізичне проявлення, тоді як відсутність законодавчого регулювання охорони нематеріальної культурної спадщини спричиняє спотворення інтерпретації історичних фактів, пов'язаних з нематеріальним культурним надбанням.

Сектор літератури та видавничої справи може бути розглянутий через Закон України «Про видавничу справу» [24]. Непрямо, цей закон врегульовує процес задоволення культурних потреб, оскільки взаємозв'язок між діяльністю видавців, зокрема книговидавців, та доступністю літературних продуктів для споживачів може бути встановлений. Важливо відзначити, що сектор літератури та видавничої справи має взаємозв'язок з сектором культурної спадщини, зокрема з бібліотечною справою, оскільки література та періодичні видання наповнюють бібліотечні фонди. Ураховуючи гарантію безкоштовного тимчасового доступу до бібліотечних фондів, тобто офлайн доступу, необхідне законодавче регулювання такого доступу і в онлайн форматі, оскільки це відповідає сучасним тенденціям, сприятиме збільшенню попиту на літературні продукти і зменшить ризики, пов'язані з порушенням авторських прав.

Такі сектори культури та мистецтва, як аудіальний, візуальний, дизайн та мода, культурні та креативні індустрії, регулюються Законом України «Про культуру» або вказані в інших нормативно-правових актах. Проте це свідчить про незадовільну адаптацію українського законодавства до міжнародної класифікації секторів культури та мистецтва. Ця недолік не має прямого впливу на процес споживання культурних потреб, оскільки громадяни України споживають культурні продукти різних секторів. Проте, відсутність

спеціалізованих законів у цих сферах є суттєвою з точки зору встановлення стандартів базового набору культурних потреб, які повинні бути забезпечені державою. Цей аспект буде розглянутий під час дослідження базового набору культурних потреб та встановлення відповідних стандартів надання цих послуг.

Після аналізу профільних законів, для більш розуміння напрямку розвитку та потенціалу для удосконалення існуючого законодавства, важливо розглянути стратегічні документи, які стосуються сфери культури, зокрема у контексті задоволення культурних потреб в Україні.

Відповідно до Указу Президента України від 12.01.2015 року «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020», передбачалася реформа державної політики у сфері культури з метою досягнення розвитку до 2020 року» [34].

У лютому 2016 року, для уточнення намірів щодо реформування культурної політики в Україні, КМУ була схвалена «Довгострокова стратегія розвитку української культури - стратегія реформ» [35]. Згідно з цією стратегією, «одним із напрямків реформ є оновлення форм забезпечення культурних потреб та створення попиту на сучасні культурні товари та послуги» [35].

У січні 2019 року, виконавча влада наблизилася до реалізації поставлених стратегічних цілей, коли було схвалено розпорядження КМУ «Концепція реформування системи забезпечення населення культурними послугами» [36]. У травні того ж року був затверджений план заходів щодо реалізації цієї Концепції. Серед яких було: «затвердження мінімальних стандартів забезпечення громадян культурними послугами, реформування фінансового забезпечення системи надання культурних послуг, впровадження політики модернізації наявної інфраструктури для надання культурних послуг, створення умов для формування якісного (високо - кваліфікованого) кадрового забезпечення системи надання культурних послуг, розроблення системи здійснення моніторингу та оцінки якості культурних послуг» [28]. У реалізації реформи виникли перешкоди через зміну влади в Україні, що призвело до

переформатування Міністерства культури, яке відповідало за виконання схвалених заходів.

Згідно даних опитування проведеного Українським культурним фондом за сприяння «Міністерства культури та інформаційної політики України в період з 01.06 2022 по 13.06. 2022 провів анонімне онлайн-анкетування креативних підприємців і креативних фахівців - заявників Українського культурного фонду за 2020-2022 років» [41].

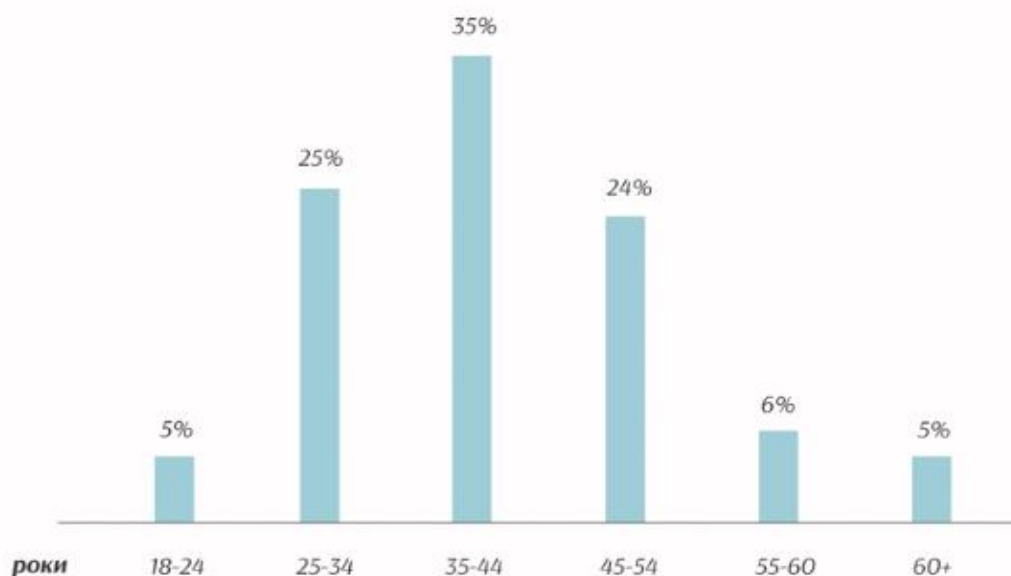
«Мета онлайн-анкетування: збір та аналіз інформації про стан креативних індустрій під час війни задля подальшого формування плану відновлення культурної галузі й залучення партнерів і донорів для підтримки національних креативних індустрій.

Географія та демографія онлайн-анкетування. В опитуванні прийняло участь 740 респондентів: з них 485 жінок та 255 чоловіків, що становить 66% та 34% відповідно.

Вікова градація: Серед респондентів переважають люди віком від 35 до 44 років, які склали 35% усіх опитаних, 23% - люди віком від 45 до 54 років, опитаних у віковій категорії 25-34 роки - 25% (Діаграма 1)» [41].

Нижче наведемо деякі агреговані данні які подані у вигляді діаграмм.

Діаграма 1. Розподіл респондентів за віком

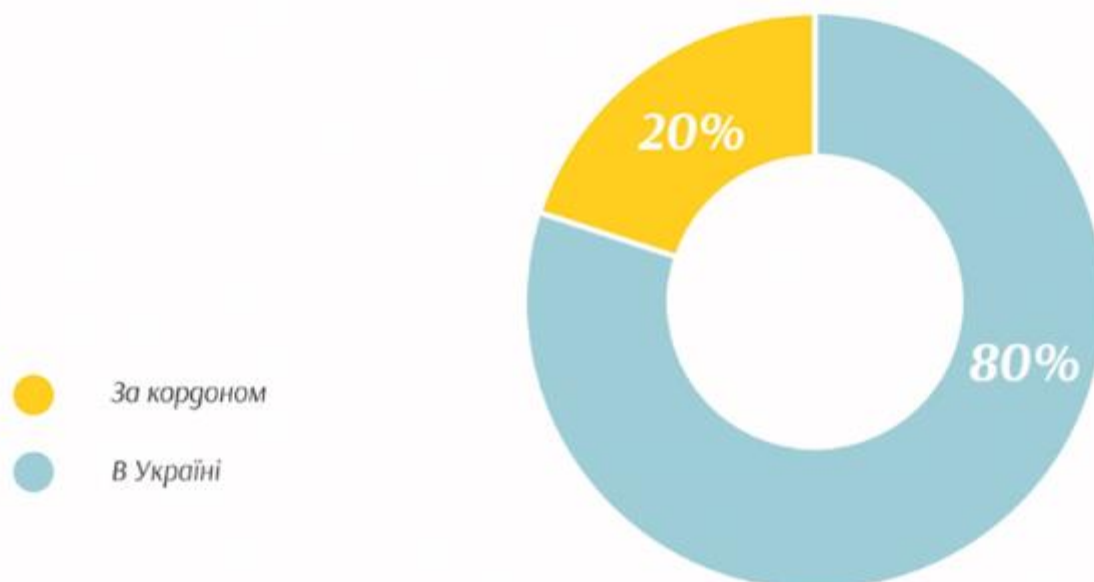

«Серед опитаних переважна більшість це фахівці, що працюють або працювали до початку російського вторгнення в таких секторах креативних індустрій як: аудіовізуальне мистецтво - 26%; бібліотеки, архіви, музеї - 26%; перформативний, концертний сектори - 20%; музичний сектор - по 14%, візуальний сектор – 12» [41]. (Діаграма 2).

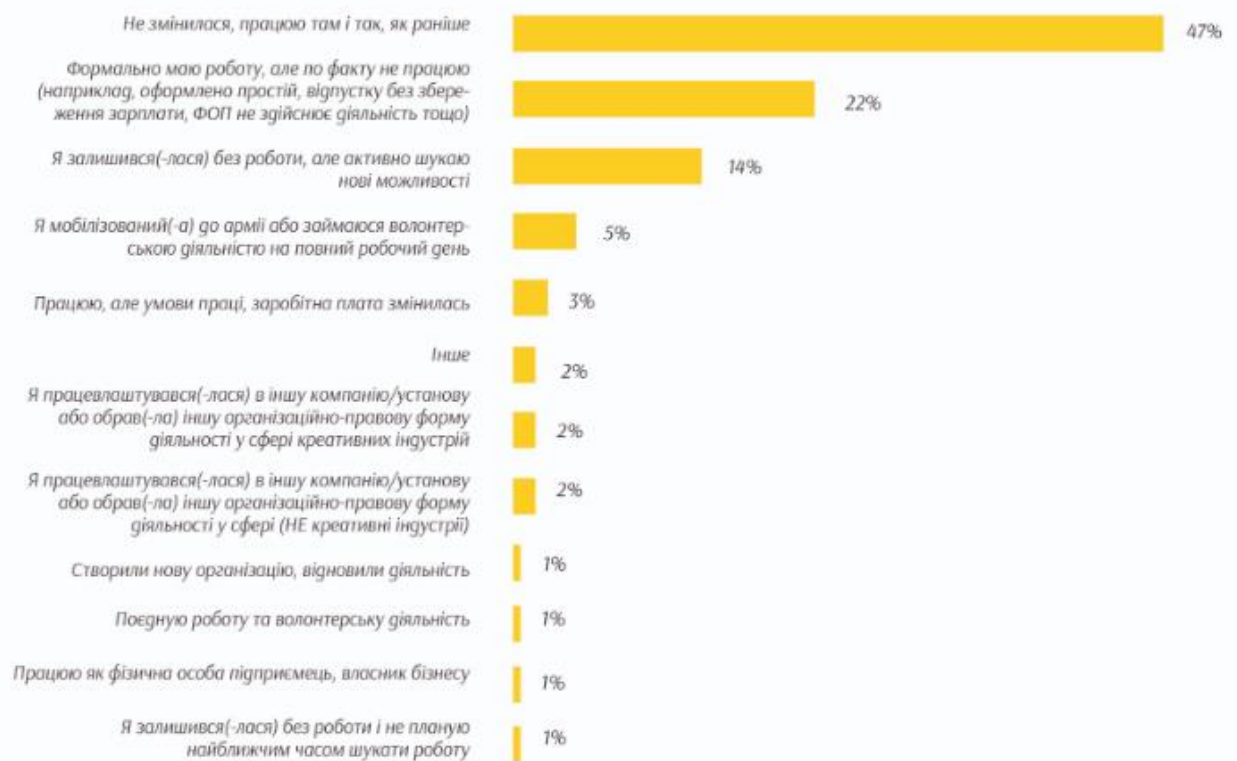
«80% респондентів на час опитування знаходились на території України і близько 20% за кордоном, що дає підстави говорити, що абсолютна більшість тих хто приймав участь в опитуванні фахівців галузі культурних та креативних індустрій на сьогодні мають можливість жити та займатися професійною діяльністю в межах України, зокрема це люди молодого та середнього віку» [41]. (Діаграма 3).

Діаграма 3. Місце перебування респондентів

«Опитування показало, що не дивлячись на великий відсоток фахівців, які залишилися на території України, умови праці на сьогодні не сприяють розвитку галузі і відповідно - зайнятості населення. Так, на питання «Чи змінилася ваша ситуація з роботою з початку повномасштабної війни?» 15% респондентів зазначили, що залишилися без роботи за час повномасштабної збройної агресії РФ на території України від 24. 02. 2022 року. Для 5% опитаних за останні три місяці основним видом трудової діяльності стали захист України в лавах Збройних Сил та волонтерство. Натомість більшість респондентів (47%) дали негативну відповідь, тобто майже для половини опитаних, не дивлячись на воєнний стан та бойові дії на частині території України, вдалося зберегти умови праці та безпосередньо місце роботи без суттєвих змін. В той же час 22% опитаних вказали, що зберегли місце роботи лише формально, фактично ж не працюють. Загалом на це запитання дали відповіді 99% респондентів» [41]. (Діаграма 6).

Діаграма 6. Стан зайнятості респондентів з початку повномасштабної війни

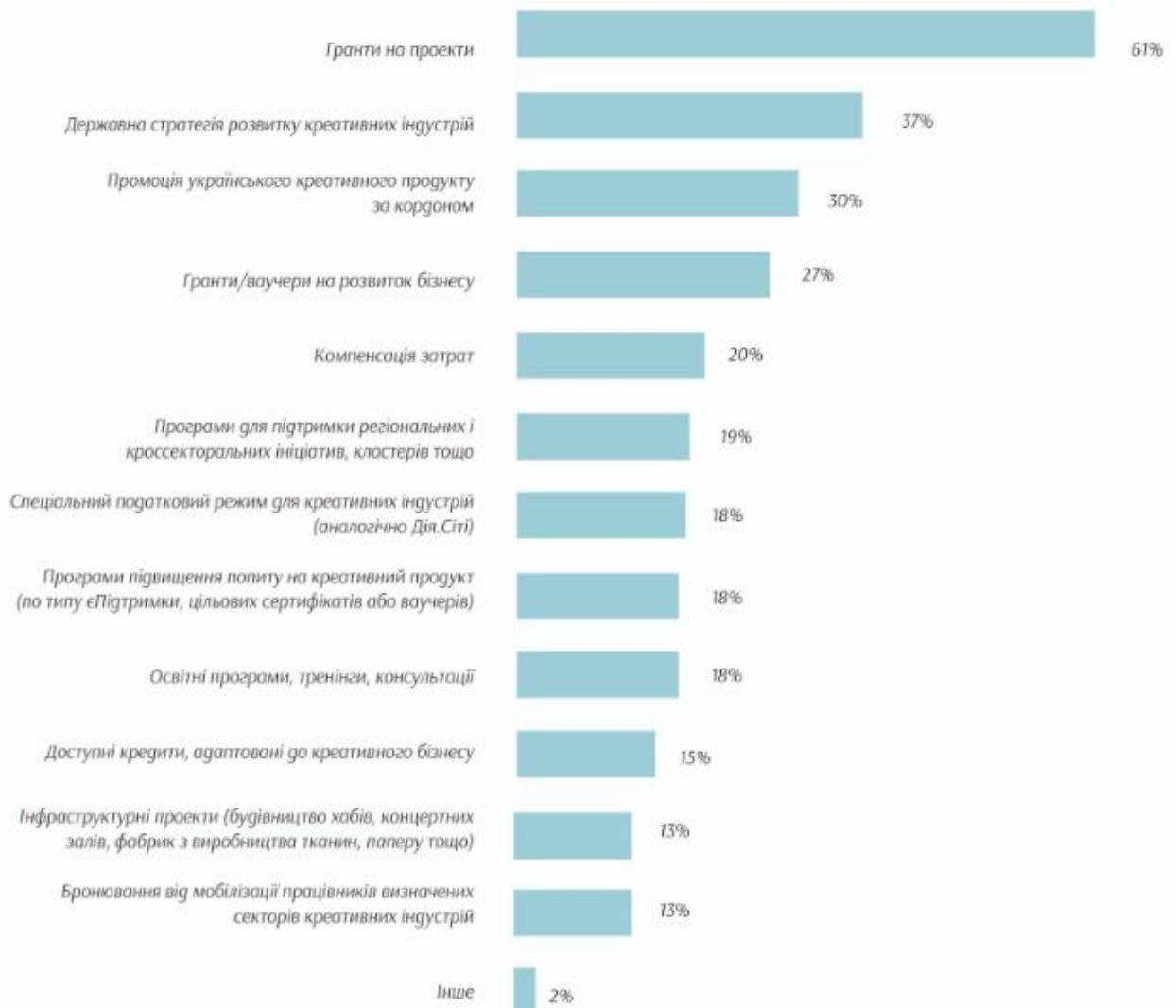

За формою діяльності 47 % опитаних є або були до війни найманими працівниками, 27% склали роботодавці та власники бізнесу, а 22% - самозайняті особи (Діаграма 7). Також серед респондентів зафіксовані військовослужбовці та волонтери (1%), державні службовці (1%) та керівники громадських організацій та спілок (1%). Отже, загалом, половина респондентів - фахівці, узалежнені від тенденцій на ринку праці в галузі культури, ще чверть - вимушені розвивати власну справу в умовах нестабільної економічної та безпекової ситуації в Україні. Загалом на це питання дали відповіді 95% респондентів.

Відповідаючи на питання «На вашу думку, які першочергові заходи від держави і донорів можуть допомогти креативним індустріям вижити під час війни та відновитися після неї?» для 61% опитаних в першу чергу цими заходами є гранти на проекти. «На другому місці для 37% опитаних є Державна стратегія розвитку креативних індустрій, а на третьому місці за кількістю

відповідей є промоція українського креативного продукту за кордоном (30%). Не менш важливими на думку учасників опитування є: гранти/ваучери на розвиток бізнесу; компенсація зарплат працівникам; програми для підтримки регіональних і кроссекторальних ініціатив, кластерів тощо; програми підвищення попиту на креативний продукт (по типу «Підтримки, цільових сертифікатів або ваучерів»); освітні програми, тренінги, консультації; спеціальний податковий режим для креативних індустрій (аналогічно Дія.Сіті)» [41]. (Діаграма 15).

Діаграма 15. Які першочергові заходи від держави і донорів можуть допомогти креативним індустріям вижити під час війни та відновитися після неї

Відповідаючи на питання «Якщо ви плануєте повертатися до України, які основні причини цього рішення?» респонденти мали можливість обрати декілька варіантів відповіді. «Так для абсолютної більшості основними причинами є: покращення безпекової ситуації в Україні (66%) та воз'єднання з родиною в Україні (38%). Для 12% опитаних однією з причин повернення в Україну є вимоги з місця роботи в Україні. Натомість, для 10% евакуйованих респондентів однією з причин повернення в Україну стали складнощі з культурною, мовною, соціальною адаптацією за кордоном (Діаграма 27). У варіанті відповіді «Інше» переважають патріотичні мотиви (повернення додому, любов до рідної країни, бажання відновлювати країну)». [41].

Діаграма 27. Основні причини повернення респондентів до України

На сьогоднішній день у сфері культури в Україні існує ряд нормативно-правових актів, включаючи Закони України «Про культуру», «Про кінематографію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про театри і театральну справу», «Про музеї та музейну

справу», «Про видавничу справу», «Про охорону культурної спадщини» та інші. Проте стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні на сьогодні є незадовільним. Зокрема, 4 з 8 секторів культури та мистецтва (аудіальне мистецтво, мода та дизайн, візуальне мистецтво, культурні та креативні індустрії) не мають профільних законів, а законодавчо затверджені стандарти забезпечення культурних потреб громадян України не відповідають актуальним запитам споживачів. Поміж проблем, які наразі не врегульовані законодавчо і стосуються процесів надання та споживання культурних потреб в Україні, є недоступність культурних потреб для громадян у регіональному контексті, недостатня інвентаризація культурної інфраструктури України та незакріпленість можли

востей сучасних інформаційних технологій, як одного з проявів культурних потреб.

Як свідчить он-лайн анкетування в період війни креативні індустрії зазнали відтоку талантів, скорочення фінансування, падіння попиту на культурні продукти та послуги, негативних наслідків розірваних ланцюгів постачання. Державні кошти, які в мирний час виділялися на культуру, в умовах воєнного стану спрямовані на підтримку Збройних Сил України. Водночас креативні індустрії мають шанс стати двигуном відновлення України після війни. Певна частина підприємців продовжує працювати, експортуючи креативний продукт і підтримуючи економіку країни. Креативні фахівці організували низку волонтерських ініціатив, допомагають армії, мирному населенню на звільнених від окупації територіях, вимушеним переселенцям. Для побудови ефективної взаємодії з культурними дієвцями в цих надскладних умовах необхідно глибоке розуміння їх внутрішнього стану та особливостей реагування на виклики.

2.2. Світові практики забезпечення громадян культурними потребами: досвід для України

У 1989 році канадські вчені Клер Маккогі та Гаррі Гілман Чартренд представили класифікацію культурних політик, що базується на рівні орієнтації країни на творчий процес або творчий продукт. Ця типологія була розроблена у контексті принципу «витягнутої руки», який відображає неупередженість та справедливість держави у регулюванні сфери культури. За цим підходом, вчені виділили чотири ролі, які держава може виконувати: фасилітатора творчий процес головніший за його продукт), мецената (важливими є як процес, так і продукт, з незначним домінуванням процесу), архітектора (важливими є як процес, так і продукт, з незначним домінуванням продукту) та інженера (творчий продукт важливіший за процес його створення). Кожна з цих ролей має свої практичні втілення, які розглядаються на прикладі різних країн. Наприклад, Сполучені Штати Америки виступають у ролі держави-фасилітатора, де держава спонукає до жертвування коштів на культуру та надає підтримку через неурядові організації. Велика Британія демонструє роль держави-мецената, де бюджетні кошти розподіляються за допомогою Мистецьких Рад, що включають представників культурної сфери. Франція виступає як держава-архітектор, заснована на системі державних органів, що розробляють та реалізують культурну політику через публічні консультації з громадянами. «За своєю чергою, СРСР виконував роль держави-інженера, де мистецтво обслуговуюча роль по відношенню до держави, яка жорстко регламентує кінцевий вигляд творчого продукту)» [46].

Незважаючи на те, що вищезгадана типологія може вважатися застарілою, вона все ще має важливе значення для дослідження еволюції підходів до задоволення культурних потреб громадян.

«Особливо варто зазначити роль Міжнародної федерації мистецьких рад та культурних агенцій (International Federation of Arts Councils and Culture Agencies), яка свідчить про поширення британської моделі у багатьох країнах. Ці країни використовують мистецькі ради та культурні агенції для реалізації своєї державної політики в галузі культури та мистецтва. На сьогоднішній день

Міжнародна федерація має більше як 60 національних членів, серед яких Австралія, Аргентина, Естонія, Мексика, Словаччина, Україна, Чилі та інші» [50].

Структуру та обсяг фінансування Мистецької Ради можна розглянути на прикладі Мистецької Ради Англії. «Планування витрат на культурно-мистецькі проекти та ініціативи здійснюється на період у 4 роки, і в даний час відбувається освоєння суми в 622 млн фунтів, призначених на 2018–2022 роки» [45]. Основними джерелами фінансування Мистецької Ради є прямі «асигнування з державного бюджету та кошти, отримані від Національної Лотереї. З метою диверсифікації фінансових джерел уряд спонукає до залучення коштів через благодійність та збір пожертв» [52]. Варто відмітити, що «Мистецькі Ради самі не реалізують культурно-мистецькі проекти і не безпосередньо взаємодіють з кінцевими споживачами культурних потреб. Головним завданням Мистецької Ради Англії є розробка та впровадження конкурсних програм відповідно до пріоритетів державної культурної політики» [54].

Протягом останніх двадцяти років «американська модель публічного регулювання в сфері культури залишалася стабільною, зокрема щодо фінансування. У середньому, виділені кошти з центрального бюджету становили 24% від усіх витрат на культуру» [48]. «В США на 2018 рік існувало близько 4500 місцевих мистецьких агенцій, з яких лише 30% були державними. Влада визнала 47% приватних агенцій офіційними реалізаторами культурної політики в громаді, тобто вони несуть відповідальність за забезпечення культурних потреб громадян» [53].

«Фінансування місцевих мистецьких агенцій складається на 84% з грантових коштів та пожертв. Ці агенції надають субгранти іншим культурним організаціям або безпосередньо митцям для реалізації своїх стратегічних завдань, зокрема задоволення культурних потреб та інтересів громадян. Це охоплює мистецьку освіту, розважальні культурно-мистецькі проекти, проекти з розвитку аудиторій та інше» [55]. Таке фінансування дозволяє знизити

витрати на утримання штату співробітників місцевих мистецьких агенцій, при цьому не зменшуючи кількість культурних товарів та послуг, що створюються в громаді.

Фінансування сфери культури у Франції має «наступну структуру: 11,9% з державного бюджету, 10,8% з місцевих бюджетів, 70% з коштів приватних домогосподарств та 7,3% зі спонсорської підтримки» [51]. «Частка державного бюджету, виділена на культуру, систематично зростала протягом останніх 50 років, з 0,38% до 0,96%. У 2011 році державний бюджет на культуру становив 4 200 млн євро, з яких 868 млн євро було призначено на фінансування культурної спадщини» [51]. Видно, що держава активно впроваджує політику підтримки матеріальної культурної спадщини. «У Франції існує кампанія зі створення фондів для збереження та реставрації культурних споруд, що є культурними пам'ятками» [49].

Варто зазначити, що Францію можна віднести до типології «державо-архітектор» відповідно до Гаррі Гілмана Чартренда та Клер Маккогі. У цій моделі культурна сфера централізовано управляється державою з орієнтацією на потреби та інтереси громадян. Розглянута структура фінансування культури підтверджує цю характеристику культурної політики Франції, оскільки обсяг коштів, виділених з державного бюджету, у порівнянні з іншими країнами світу значно вищий. Це пов'язано з тим, що обсяги інших джерел фінансування культури також є значними у порівнянні з іншими країнами. «Зокрема, у 2011 році приватні домогосподарства, які є споживачами культурних продуктів та послуг, витратили на культуру 14,8 млрд євро» [51]. Ці факти підтверджують сильну роль держави в підтримці культурної сфери Франції.

Структура загального бюджету на сферу культури в Франції визначає способи цільового використання коштів. Зокрема, кошти з державного бюджету використовуються для реставрації об'єктів культурної спадщини та фінансування мистецької освіти. У свою чергу, дохід від надання культурних послуг культурно-мистецькими інституціями забезпечує їх основну діяльність. Така структура фінансування сприяє збереженню культурної спадщини та

розвитку мистецтва шляхом забезпечення потреб інституцій, що займаються культурно-мистецькою сферою в країні.

У Франції «немає законодавчо затвердженого переліку базового набору культурних потреб, який має бути забезпечений державою. Це впливає з політики «культура для всіх»» [56]. Великі витрати на культуру протягом останніх 50 років сприяли високому рівню доступності культурних потреб для французів і сформували звичку інвестування в культуру з боку держави, місцевих органів влади, бізнесу та загалом громадян.

Вивчити еволюцію підходів до задоволення культурних потреб громадян у державі-інженері є складним завданням через розпад СРСР та відсутність чіткого прототипу такої держави у світі. Однак, оскільки наше дослідження стосується публічного управління сферою культури в Україні, а сама Україна була колишньою частиною СРСР, недоречним буде розглядати інструменти, які використовувалися для задоволення культурних потреб в рамках СРСР, як зарубіжного досвіду.

Починаючи з процесу європейської інтеграції, в Україні стало активним впровадження європейського досвіду публічного управління в сфері культури. У 2017 році представники Ради Європи провели огляд культурної політики та надали рекомендації Міністерству культури України. Згідно зі звітом, висновки огляду наголошують на важливості стимулювання як окремих громадян, так і держави загалом, для інвестування в культуру. «Експерти відзначають, що наявна культурна інфраструктура, ресурси та законодавство в Україні є придатними для швидкого реформування в сфері культурно-мистецької сфери» [16].

При дослідженні практик публічного управління сферою культури в Європейському Союзі важливо враховувати автономію національних культурних політик країн-членів. Незважаючи на спільні пріоритети, такі як утворення загальноєвропейського культурного простору та розвиток культурного туризму в рамках Європейського Союзу, моделі публічного управління сферою культури відрізняються у різних країнах-членах. Це

«зумовлено національними особливостями та інтересами громадян кожної країни» [13]. При розгляді цього підходу в контексті України важливо враховувати особливості та потреби громадян на різних рівнях - локальному, регіональному та національному. Це «передбачає чіткий розподіл відповідальності та повноважень між центральною та місцевою владою. З огляду на тривалу реформу децентралізації, вирішення цієї ситуації стає нагальним пріоритетом. Розподіл відповідальності зміцнить сферу культури та посилить позиції України в європейському культурному просторі в контексті євроінтеграції» [19].

Отже, світовий досвід надає нам розуміння того, що підходи до публічного управління сферою культури, включаючи забезпечення громадян культурними потребами, не є стандартизованими і залежать від різних факторів, включаючи традиції та фінансову спроможність кожної держави. Однак, для нашого дослідження важливо виділити успішні практики, які ефективно функціонують у цій сфері :

- 1) автономні Мистецькі Ради, що діють окремо від центральної влади у Великій Британії;
- 2) приватні культурно-мистецькі заклади в Сполучених Штатах Америки, які уповноважені виконувати функцію із забезпечення суспільства культурними потребами;
- 3) французька система фінансування культури, яка побудована на усвідомленні цінності мистецтва та креативності в розвитку суспільства загалом;
- 4) податкові пільги для бізнесу, як форма заохочення інвестування в сферу культури;
- 5) грантова система підтримки культурно-мистецьких заходів та проектів які запроваджуються як на національному, так і на локальному рівнях з метою забезпечення прав громадян на задоволення культурних потреб.

Висновки до розділу 2

На сьогоднішній день сфера культури в Україні підпорядковується ряду нормативно-правових актів, серед яких Закони України «Про культуру», «Про телебачення і радіомовлення», «Про театри і театральну справу», «Про кінематографію», «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про видавничу справу», «Про охорону культурної спадщини», тощо. Аналіз показує, що стан нормативно-правового регулювання процесів задоволення культурних потреб в Україні є незадовільним, оскільки лише 4 з 8 секторів культури та мистецтва мають відповідні закони (сектори аудіального мистецтва, дизайну та моди, візуального мистецтва, креативних та культурних індустрій), а законодавчо затверджені стандарти задоволення культурних потреб громадян України не відповідають сучасним вимогам споживачів. Серед проблем, які на сьогоднішній день залишаються законодавчо не вирішеними і стосуються процесів задоволення культурних потреб в Україні, можна виділити недоступність культурних послуг для громадян на регіональному рівні, відсутність повного обліку культурної інфраструктури України та недостатня підтримка можливостей сучасних інформаційних технологій як одного з проявів культурних потреб.

Пряма взаємозалежність між базовим набором культурних потреб та культурними потребами громадян України є необхідною умовою для ефективного функціонування культурної сфери в Україні. Взаємозалежність цих двох концепцій впливає на загальний рівень задоволення культурних потреб громадян та представляє новий підхід до публічного управління культурою в Україні.

Світовий досвід показує, що підходи до публічного управління культурною сферою, зокрема забезпечення громадян культурними потребами, не є стандартизованими і залежать від багатьох факторів, включаючи традиції та фінансову спроможність держави. Успішні практики, що функціонують у

інших країнах, не гарантують аналогічних результатів при їхньому впровадженні в Україні, але варто розглядати їх як потенційні інструменти. Зокрема, це можуть бути автономні Мистецькі Ради, які існують у Великій Британії, приватні культурно-мистецькі інституції у США, що спрямовані на задоволення культурних потреб громадян, французька система фінансування культури, яка ґрунтується на цінності мистецтва та креативності в розвитку суспільства в цілому, податкові пільги для сфери бізнесу як спосіб стимулювання інвестицій у культурну сферу, а також грантова система підтримки культурно-мистецьких проектів на національному та місцевому рівнях з метою забезпечення громадян правом на задоволення культурних потреб. Україна може застосовувати такі інструменти забезпечення культурними потребами громадян, як функціонування автономних установ, що реалізують державну політику в сфері культури, створення мережі приватних організацій, що задовольнятимуть базові культурні потреби громадян, та диверсифікацію джерел фінансування культурної сфери в Україні.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДЯН КУЛЬТУРНИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

3.1. Державна політика щодо забезпечення стандартів реалізації культурних потреб в Україні

У нашому дослідженні державна політика щодо забезпечення стандартів надання культурних потреб в Україні визначається як публічне регулювання процесів, що забезпечують задоволення культурних інтересів громадян. Головна мета такої політики полягає встановленні та забезпеченні якісних і кількісних характеристик культурних послуг і товарів. Для розробки стандартів надання культурних товарів та послуг важливим є вивчення прямих потреб та інтересів саме тих, хто буде отримувачем цих культурних потреб. Крім того, слід враховувати оточуюче середовище, в якому ці культурні потреби будуть задовольнятися.

Використання бізнес-підходів у процесі розробки зазначених стандартів є важливим для їх відповідності потребам та очікуванням суспільства. Клієнтоорієнтованість - це тенденція, яка повинна бути застосована й у сфері культури, оскільки це сприятиме збільшенню аудиторії споживачів культурних товарів та послуг. Особливою увагою при розробці стандартів має бути оцінка суспільної значущості послуг та товарів, які будуть надаватися громадянам.

Дослідження культурних потреб та інтересів громадян має проводитися з урахуванням різних секторів культури та мистецтва. Оскільки розроблені стандарти повинні бути комплексними і збалансованими, необхідно проаналізувати попит на послуги та продукти в кожному з секторів культури та мистецтва з метою підвищення їх представленості та доступності.

Розроблені стандарти повинні дотримуватися принципу інклюзивності, що є важливим вимогам до них. Дослідження потреб та інтересів споживачів повинне включати аналіз їх вікових, гендерних, соціальних, фізичних та психологічних особливостей. Хоча стандарти передбачають уніфікацію та мінімальний гарантований рівень задоволення цих потреб, вони також мають забезпечувати рівні можливості доступу для всіх членів суспільства. Тому, при дослідженні культурних потреб та інтересів громадян України, вибірка має відповідати вимогам інклюзивності.

У державі наявні всі необхідні ресурси для проведення подібного дослідження інтересів та потреб споживачів у сфері культури. Головною установою для його проведення може стати «Український центр культурних досліджень», який знаходиться у підпорядкуванні Міністерства культури та інформаційної політики України. Цей центр має необхідну експертну базу та дослідницький потенціал для здійснення широкомасштабного аналізу та вивчення потреб і інтересів громадян у культурній сфері. Його завданням буде збирати, аналізувати і узагальнювати дані з різних джерел, проводити опитування та соціологічні дослідження з метою зрозуміти потреби та очікування громадян щодо культурних товарів та послуг. Результати цього дослідження стануть основою для розробки стандартів надання культурних послуг, які будуть відповідати потребам різних груп населення та забезпечувати інклюзивність і доступність культури для всіх громадян.

Розробка та пошук шляхів зростання доступності культурних товарів та послуг є складним завданням, особливо в умовах недостатнього розвитку культурної інфраструктури на регіональному рівні. Недостатня наявність концертних залів, театрів, кінотеатрів, виставкових приміщень та інших культурних об'єктів ускладнює доступ громадян до культурних подій та занять.

Одним зі способів вирішення зазначеної проблеми є цифровізація культурних товарів та послуг. Інвестиції, спрямовані на цифрове перетворення творів культури та мистецтва, можуть в подальшому знизити витрати на культуру. При цьому держава повинна забезпечити контроль та систематизацію

всіх оцифрованих матеріалів та підтримку серверів для їх зберігання.

Однією з негативних наслідків такої трансформації культурних товарів та послуг є зниження якості споживання культурних потреб. Онлайн формат не може повністю замінити реальний процес, що включає присутність у просторі, взаємодію з іншими споживачами та насолоду від фізичного досвіду. Також важливим аспектом онлайн споживання є його індивідуальний характер, внаслідок чого втрачається відчуття належності до спільного культурного простору для всіх членів суспільства.

Зважаючи на це, важливо збалансувати культурні потреби, які можуть бути задоволені у цифровому форматі, та ті, які краще залишити в офлайн для забезпечення їх соціалізаційної функції.

Однією з головних переваг цифровізації творів культури та мистецтва є можливість забезпечити рівні можливості споживання культурних потреб для всіх членів суспільства, незалежно від їхнього віку, гендерної належності, соціального стану, фізичних або психологічних особливостей, за мінімальні фінансові витрати.

Сучасні виклики, що виникли через пандемію COVID-19, разом зі створенням Міністерства цифрової трансформації, мають мотивувати державу до впровадження запропонованого підходу. Варто врахувати, що всі необхідні ресурси для його реалізації вже наявні, а суспільство має стимули для швидкої адаптації та прийняття нововведень.

Однак, при впровадженні такого підходу державі стане перед викликом забезпечення та збереження суміжних та авторських прав на різні об'єкти інтелектуальної власності.

Держава, в якості суб'єкта, відповідального за задоволення культурних потреб, повинна укладати ліцензійні договори щодо використання творів мистецтва. Важливим аспектом будь-якого договору є обсяги переданих прав, тому необхідний процес обліку кількості покупців певної культурної послуги або товару. Умови масового споживання неліцензійної продукції в Україні є серйозним викликом, який може ускладнити впровадження цифрової системи,

що забезпечує доступ громадян до культурних товарів та послуг.

Важливо зазначити, що за останні 5 років значна кількість культурних товарів та послуг в нашій країні була створена завдяки державній фінансовій підтримці. Внаслідок цього, держава має на розсуд готові продукти, які можуть бути включені до пакету цифрових товарів та послуг.

Поширення таких культурних продуктів може відбуватися за аналогією до платформ, таких як Google Arts & Culture, Netflix, Apple Music і т.д. Форма реєстрації та розмір оплати можуть бути визначені відповідно до встановлених критеріїв.

При розробці стандартів надання культурних товарів та послуг важливим аспектом є визначення форми оплати за доступ до них - чи будуть вони безкоштовними чи платними для споживачів. Як зазначалося раніше, необхідно нормативно врегулювати це питання, а один з респондентів запропонував врахувати територіальний фактор. Зокрема, включення до переліку безкоштовних послуг може означати доступ членів територіальних громад до об'єктів матеріальної культурної спадщини, що перебувають на їхній території. Такий підхід передбачає проведення публічних консультацій з представниками територіальних громад та органами влади різних рівнів, оскільки вони відповідають за більшу частину культурно-мистецьких інституцій.

Проте, визначення переліку безкоштовних культурних потреб лише за одним критерієм є недостатнім. Оскільки у різних соціальних груп споживачів існують різні потреби, варто виділити їх відповідно до цілей споживання культурних товарів та послуг. Наприклад, діти шкільного віку, студенти та фахова культурна спільнота мають більш широкі потреби та інтереси, оскільки споживання культурних товарів та послуг є важливою частиною їхнього освітнього (наукового) процесу.

При дослідженні інтересів та потреб в сфері культури важливо класифікувати групи споживачів культурних товарів та послуг відповідно до їхніх цілей споживання. З такою класифікацією можна включити до переліку безкоштовних культурних потреб ті товари та послуги, які необхідні

індивідуумам для їхньої професійної, наукової та навчальної діяльності. Однак для інших категорій споживачів, ці потреби можуть бути платними.

При визначенні стандартів надання платних культурних товарів та послуг важливо враховувати якість продукту та попит на нього. Високий попит та конкурентоспроможність культурного продукту свідчать про зацікавленість споживачів у ньому. Оцінюючи якість та популярність культурного продукту, можна встановити його вартість.

Вартість платних культурних потреб, які увійдуть до переліку на основі дослідження культурних потреб та інтересів громадян, повинна бути різною для різних соціальних груп, що були згадані раніше. Залежно від цих соціальних груп встановлюється вартість культурних товарів та послуг.

Зважаючи на попередньо викладені аспекти, варто підкреслити необхідність розвитку у громадян звички платити за культурні потреби, оскільки це підіймає цінність культурно-мистецької діяльності та культурних продуктів. Від так, сплачуючи за певні культурні послуги та товари, суспільство більш відповідально ставиться до процесу їх споживання. З іншого боку, збільшення попиту на культурні продукти спонукає культурних операторів та митців підвищувати якість своїх творів та послуг. Особливо важливо враховувати культурні потреби та інтереси споживачів у процесі створення масової культури. Це сприятиме створенню продуктів, що задовольняють потреби широкого загалу та підвищують загальний рівень культурної активності.

Враховуючи те, що державна політика спрямована на регулювання процесів, що відповідають за задоволення культурних інтересів громадян України, і з метою визначення та дотримання якісних та кількісних характеристик цих потреб, незалежно від реформи децентралізації, яка здійснюється в Україні, відповідальність за розробку стандартів надання культурних послуг залишається в компетенції центральних органів виконавчої влади. За для забезпечення в Україні стандартів надання культурних потреб в Україні потрібно запровадити наступне:

- 1) Українському центру культурних досліджень запровадити системні дослідження та аналіз культурних потреб та інтересів громадян як головних споживачів культурних послуг в Україні;
- 2) Міністерству культури та інформаційної політики України здійснити аналіз культурної інфраструктури, дати оцінку її зданості до імплементації у форматі онлайн заходів щодо забезпечення споживачів культурними послугами та товарами;
- 3) Міністерству цифрової трансформації створити концепцію віртуального центру реалізації культурних послуг та товарів;
- 4) КМУ, Мінфіну України та Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами розробити та схвалити стандарти платних та безоплатних культурних послуг та товарів;
- 5) структурам та інституціям які підзвітні Міністерству культури та інформаційної політики України розробити та запровадити конкурсні програми державної підтримки на підставі результатів дослідження культурних інтересів та потреб громадян України.

3.2. Роль держави в залученні фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними потребами

Для визначення ролі держави в залученні фінансових ресурсів для задоволення культурних потреб громадян України необхідно спочатку скласти повний перелік цих ресурсів, а потім визначити, яку роль може відігравати держава у кожному з них.

Незважаючи на пропозицію використовувати переважно платну форму надання культурних послуг громадянам, варто визначити широкий спектр можливих фінансових ресурсів, які можуть використовуватися культурними інституціями України у процесі їх діяльності, окрім тих, що залучаються

безпосередньо від споживачів.

Слід відзначити, що вітчизняна культурно-мистецька сфера має потенціал для монетизації. У західних країнах вже активно використовуються економічні переваги, що виникають від культурно-мистецьких товарів та послуг. Світовий розвиток культурних та креативних індустрій є практичним прикладом такої тенденції. Основна ідея полягає в тому, що творчий процес та/або продукт розглядаються як додаткова вартість, що може бути притаманною будь-якій іншій діяльності, яка безпосередньо або опосередковано пов'язана з творчим процесом та/або продуктом.

Креативна економіка орієнтується на створення та поширення транссекторальних товарів та послуг, заснованих на креативному підході. У контексті діяльності культурно-мистецьких інституцій, які є посередниками у поширенні культурних продуктів, важливим стає використання маркетингового підходу для просування цих продуктів. Збільшення аудиторії в кількісному вираженні стане передумовою для збільшення фінансових ресурсів кожної окремої інституції та сфери в цілому.

У контексті здійснення підприємницької діяльності культурно-мистецькими інституціями виникає потреба в законодавчому регулюванні цього процесу. Згідно з українським законодавством, існують два легальних варіанти здійснення підприємницької діяльності культурно-мистецькими інституціями рис. 2.1

Рис. 2.1 Шляхи реалізації підприємницької діяльності культурно-мистецькими інституціями

За умови першого варіанту, основною метою організації має бути отримання прибутку, від здачі в оренду концертних залів, що є логічним та можливим для палаців культури. Але, цей підхід може бути недоречним для театрів, музеїв, бібліотек через їхню специфіку роботи. Відповідно для таких установ більш доцільним є надання платних послуг які зазначені в межах переліку, що дозволені законодавством. З метою розширення можливостей монетизації культурно-мистецького продукту, треба розширити та переглянути поточний перелік платних послуг, під час яких може надаватись як комунальними так і державними закладами культури. У світі застосовують практику меценатства є звичайною формою інвестування в культурно-мистецьку сферу. Проте в Україні цей процес досі не врегульований на законодавчому рівні і функціонує в обмежених умовах через відсутність конкретних прозорих інструментів для здійснення пожертв.

Важливо зазначити, що це стосується не лише великих сум фінансової підтримки, але й формування подібної звички в суспільстві загалом, як одного з

ефективних засобів стимулювання почуття залученості та відповідальності кожного індивіда за розвиток культурно-мистецької сфери. Коли люди інвестують фінансові ресурси в будь-що, вони очікують отримати вигоду від цієї інвестиції у майбутньому. Таким чином, чим більше індивідуальних пожертв буде здійснено в культурно-мистецьку сферу, тим більше контролю буде над її діяльністю. В результаті культурні товари та послуги стануть більш якісними, конкурентоспроможними та спрямованими на потреби клієнтів.

Як альтернатива, можна розглянути податкові пільги для бізнесу, якщо вони інвестують у розвиток культури та мистецтва. Однак, в українських умовах цей підхід супроводжується високим ризиком корупції, оскільки фактичні розміри інвестицій можуть не відповідати розміру податкових пільг, наданих бізнесу. Це може стимулювати уникнення сплати податків. Щоб запобігти цьому, важливо створити прозору та відкриту систему обліку таких пільг.

Вище згадані джерела приватних фінансових ресурсів не вичерпні і можуть бути доповнені шляхом детальнішого вивчення світових практик фінансування культури та мистецтва.

Оптимізація державного фінансування культурно-мистецької сфери в Україні стає необхідним заходом в умовах постійного бюджетного дефіциту та зменшення видатків на культурні потреби.

Пріоритетним завданням є створення справедливої системи розподілу бюджетних коштів між різними сегментами культурної сфери. Це можливо шляхом розробки державної стратегії гуманітарної політики та визначення критеріїв для оцінки ефективності культурно-мистецьких установ. Ці два заходи взаємопов'язані і повинні бути впроваджені одночасно. Стратегія забезпечить системний розвиток культурно-мистецької сфери, а чіткі критерії ефективності сприятимуть внутрішній конкуренції між культурними закладами.

Важливо детальніше розглянути позитивні соціально-значущі наслідки, що можуть виникнути в результаті впровадження системи моніторингу та оцінювання діяльності культурно-мистецьких установ. Перш за все, залежність

обсягів державного фінансування від успішності цих установ буде спонукати їх до створення якісних культурних товарів та послуг. Культурні заклади матимуть мотивацію підвищувати рівень конкурентоспроможності своїх продуктів. Крім того, наявність критерію «відповідність культурним потребам та інтересам споживачів» сприятиме зростанню клієнтоорієнтованості культурних товарів та послуг. Такий підхід сприятиме покращенню якості та різноманітності культурної пропозиції для споживачів.

Не менш важливим є поліпшення управлінських процесів всередині культурно-мистецьких інституцій, що передбачає більш раціональне використання коштів, оптимізацію кадрового складу (за умови підвищення компетентності співробітників) та навчання персоналу відповідно до сучасних трендів.

Створення справедливої системи розподілу державних видатків між культурно-мистецькими інституціями має на увазі надання суспільству можливості споживати якісніші культурні продукти, а також позбавлення держави неефективного та нераціонального використання бюджетних коштів. Це допоможе забезпечити більш ефективне функціонування культурно-мистецьких установ, покращити їхню діяльність та задовольнити потреби суспільства у високоякісних культурних здобутках.

Прикладом прозорої системи державного фінансування є грантова підтримка в сфері культури. Ця модель успішно використовується у Великій Британії, а з 2018 року частково впроваджена в Україні через створення Українського культурного фонду. Фонд надає гранти культурно-мистецьким проектам, відбираючи їх шляхом конкурсного експертного відбору. Проте варто відзначити, що згідно з Законом України «Про Український культурний фонд», цей фонд здійснює державну фінансову підтримку лише культурно-мистецьких заходів, забороняючи фінансування капітальних витрат та поточної діяльності інституцій, а також надання субгрантів.

Враховуючи це, можна розширити напрями фінансування Українського культурного фонду або створити окремі інституції на зразок Державного фонду

регіонального розвитку, який фінансує інфраструктурні проекти загалом. Такі кроки дозволять більш гнучко використовувати державні кошти для підтримки культурно-мистецької сфери, включаючи фінансування капітальних витрат, поточної діяльності інституцій і надання субгрантів.

Змішаною формою фінансування культурно-мистецької сфери, яка вже успішно використовується в Україні, є державно-приватне партнерство. Законом України «Про державно-приватне партнерство» передбачено «застосування цієї моделі у сфері культури, управління пам'ятками архітектури, культурної спадщини, туризму та рекреації» [25]. На жаль, в Україні ця форма управління та фінансування культурно-мистецької сфери ще недооцінена, несвідомо використовується та розвивається.

Варто звернути увагу на світовий досвід, де змішане фінансування виявилось ефективним. Наприклад, за американською моделлю майже половина закладів культури на місцевому рівні належить приватним власникам, проте вони виконують публічну місію та є уповноваженими державою для забезпечення культурних потреб громадян. Це дає змогу поєднати інноваційність та гнучкість приватного сектору з відповідальністю держави за культурне спадщина і задоволення культурних потреб суспільства.

Можемо зробити такі підсумки, що головні напрями залучення державою фінансових ресурсів для забезпечення громадян України культурними потребами, якими є:

- 1) монетизація культурно-мистецької сфери за допомогою стимулювання розвитку культурних і креативних індустрій та загалом креативної економіки;
- 2) популяризація меценатства як практики на рівні держави (попередньо забезпечивши законодавче підґрунтя для цього);
- 3) створення критеріїв прозорого розподілу бюджетних коштів, які базуватимуться на показниках результативності та ефективності і діяльності культурно-мистецьких інституцій;
- 4) поширення практики запровадження державно-приватного

партнерства у культурній сфері.

3.3. Центри надання культурних послуг як інструмент забезпечення громадян базовими культурними потребами в Україні

Зважаючи на те, що предметом проведеного дослідження є інструменти забезпечення культурними потребами громадян України, доцільно розглянути ще один ефективний державно-управлінський інструмент, спрямований на модернізацію існуючої системи культурних закладів. Мова йде про створення центрів надання культурних послуг, яке було запропоноване Міністерством культури України та включене до плану заходів щодо реалізації «Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами» [28].

У першу чергу, під час створення центрів по наданню культурних послуг треба чітко визначити поняття культурних послуг. Зараз це поняття в законодавстві зустрічається лише як тлумачення культурних потреб. У широкому розумінні, культурні послуги - це діяльність культурного, творчого та аудіовізуального секторів, яка має результат, що споживається у процесі їх надання та спрямована на задоволення культурних потреб споживачів.

Оскільки Міністерство культури та інформаційної політики України наразі не представило концепцію створення центрів надання культурних послуг, ми можемо запропонувати власне бачення цього процесу. Засновуючись на результатах нашого дослідження культурних потреб громадян України, ми вважаємо за доцільне розробити так званий «конструктор для створення центрів надання послуг». Потреба у ньому обґрунтовується різними факторами, такими як різна спроможність окремих громад, особливості їх територіального розташування, культурні потреби та інтереси їх членів, наявність та якість культурної інфраструктури, а також кількість потенційних споживачів, на яких будуть спрямовані центри. Тобто форми та характеристики

цих центрів мають бути створені у різних форматах, враховуючи зазначені фактори. Такий підхід до впровадження цієї ініціативи забезпечить практичну ефективність та швидку адаптацію новостворених центрів надання культурних послуг до конкретного оточення.

Розроблений «конструктор» повинен супроводжуватися докладними пояснювальними матеріалами, які надають інформацію про необхідні заходи та етапи, які органи місцевого самоврядування повинні здійснити для успішного функціонування центрів надання культурних послуг. Органи місцевого самоврядування повинні здійснити інвентаризацію об'єктів культури в громаді, дослідити потреби та інтереси її членів, а також сформулювати запит щодо культурних потреб та проаналізувати наявні кадрові ресурси. Підготовчий етап є визначальним у процесі утворення подібних центрів і допомагає членам територіальної громади визначити оптимальну форму центру надання культурних послуг.

Перелік культурних послуг, які можуть надаватися центрами, має бути максимально широким, щоб забезпечити автономію кожного центру та можливість створення унікальної конфігурації культурних послуг, що відповідатиме потребам споживачів. Для кожної культурної послуги зі списку слід розробити технологічні та інформаційні картки (подібні до тих, що використовуються для адміністративних послуг). Надалі співробітники центрів надання культурних послуг адаптують та публікують технологічні та інформаційні картки для кожної послуги, яку надає їхній центр.

Зважаючи на те, що громада може вирішити, як зберегти класичні заклади культури, так і створити центри культурних послуг, останні повинні відрізнятися від інших закладів змістом. Онлайн-послуги, які надаються цими культурними центрами, можуть бути особливими. Це означає можливість перегляду вистав, фільмів, виставок та інших культурних продуктів, до яких фізичний доступ є обмеженим. Незважаючи на те, що ці культурні продукти можна споживати індивідуально за допомогою Інтернету, поза центрами надання культурних послуг, їх актуальність не зменшується. Фактично, процес

боротьби з шахрайством та зростання захисту авторських прав в Україні створює потребу в забезпеченні ліцензійного доступу до об'єктів авторського права. Центри культурних послуг можуть виступати посередниками між правовласниками та споживачами.

Підтвердженням обґрунтованості даного твердження є дискусія серед представників культурної сфери щодо можливості здійснення своєї основної діяльності культурно-мистецькими установами та отримання прибутків в умовах загальнонаціонального карантину, пов'язаного з COVID-19. На сьогоднішній день більшість культурних закладів надають безкоштовний онлайн-доступ до тих культурних продуктів, які зазвичай приносили їм прибуток. Ця ситуація змусила культурних операторів розпочати дискусію про шляхи забезпечення постійного функціонування онлайн-формату надання культурних послуг.

Процес цифровізації культурних товарів та послуг необхідно супроводжувати освітнім компонентом, що сприятиме усвідомленню споживачами їх культурних потреб. Цю функцію можна реалізувати через розробку профільним центральним органом виконавчої влади та забезпеченням центрами надання культурних послуг.

Центри надання культурних послуг також можуть виконувати акумулюючу функцію щодо результатів культурно-мистецьких проектів, які фінансує держава (наприклад, проекти, підтримувані Українським культурним фондом). Така процедура забезпечить тривалість та стабільність державних капіталовкладень у сферу культури та мистецтва.

Фінансування центрів надання культурних послуг, на нашу думку, має бути диверсифікованим, і можливі варіанти залучення фінансових ресурсів мають бути описані в інформаційних матеріалах щодо створення цих центрів. До переліку таких джерел можуть входити: фінансування з центральних та місцевих бюджетів (детальна система розподілу видатків на сферу культури, включаючи центри надання культурних послуг, розглянута у попередньому розділі), залучення грантових коштів, прибуток від власної діяльності та інші

джерела.

Одним з аспектів фінансування, яким варто зайнятися, є питання щодо безоплатної та платної форми надання культурних послуг центрами. З урахуванням проведених досліджень, які включали аналіз міжнародного досвіду, українського законодавства, результатів соціологічних досліджень та експертних інтерв'ю, варто відмітити, що форма оплати за користування центрами надання культурних послуг повинна базуватися на фінансових можливостях членів територіальних громад та їх культурних потребах (докладніше про перелік платних та безоплатних культурних послуг було згадано в попередньому розділі цього дослідження).

Кадровий потенціал центрів надання культурних послуг в Україні є викликом, який дорівнює проблемі з системою фінансування цих центрів, оскільки нові установи за своєю формою та змістом мають гостру потребу у кваліфікованих фахівцях та менеджерах. Ці питання торкається і міст-мільйонників, де зосереджені основні кадрові ресурси країни та є можливості для професійного розвитку, у закладах культури переважно працюють профільні фахівці без менеджерської освіти, що унеможлиблює ефективне управління цими установами та раціональне використання наявних ресурсів.

Успішність реалізації ініціативи щодо центрів надання культурних послуг та їх розвитку значною мірою залежить від людей, які створюють стратегії їх функціонування та розробляють дорожні карти. Тому, крім інформаційних матеріалів, які допомагають визначити формат та наповнення центрів, необхідно створити курси-тренінги для працівників цих установ. «Дослідження сфери культури в умовах децентралізації, ініційоване Міністерством культури України, показало позитивні результати: незважаючи на те, що 53% менеджерів не пройшли навчання в рамках реформи децентралізації, 91% з них виявили бажання та намір підвищити свою кваліфікацію, а 97% усвідомлюють важливість професійного навчання для своїх підлеглих» [21]. Такі настрої серед потенційної аудиторії, яка може бути задіяна у роботі в центрах надання культурних послуг, є обнадійливими та повинні бути використані для

забезпечення успішної реалізації ініціативи щодо створення цих центрів.

Не менш важливим аспектом є фінансовий аспект у роботі колективів новоутворених центрів. Заробітна плата працівників повинна базуватися на середньоринкових показниках у регіоні. Для досягнення такого підходу до оплати праці, необхідно законодавчо дозволити центрам самостійно встановлювати заробітну плату згідно з ринковими умовами.

Успішність запровадження ініціативи із утворення центрів надання культурних послуг як державно-управлінського інструменту для задоволення базових культурних потреб громадян в Україні прямо залежить від розвитку сфери культури в регіонах країни. Одним із ключових факторів успіху є тісний зв'язок між процесами розробки та впровадження ініціативи з її безпосередніми користувачами. Це передбачає постійний моніторинг реалізації ініціативи та оперативну реакцію на його результати з можливими корективами.

У загальному, для успішного запровадження ініціативи зі створення центрів надання культурних послуг в Україні як інструменту задоволення базових культурних потреб громадян необхідно враховувати наступні аспекти:

6) Українському центру культурних досліджень запровадити системні дослідження та аналіз культурних потреб та інтересів громадян як головних споживачів культурних послуг в Україні;

7) Міністерству культури та інформаційної політики України здійснити аналіз культурної інфраструктури, дати оцінку її зданості до імплементації у форматі онлайн заходів щодо забезпечення споживачів культурними послугами та товарами;

8) Міністерству цифрової трансформації створити концепцію віртуального центру реалізації культурних послуг та товарів;

9) КМУ, Мінфіну України та Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами розробити та схвалити стандарти платних та безоплатних культурних послуг та товарів;

10) структурам та інституціям які підзвітні Міністерству культури та

інформаційної політики України розробити та запровадити конкурсні програми державної підтримки на підставі результатів дослідження культурних інтересів та потреб громадян України.

Висновки до розділу 3

Враховуючи, що державна політика має регулювати процеси, пов'язані з задоволенням культурних інтересів громадян України, з метою визначення і забезпечення якісних та кількісних характеристик, і незалежно від проведення реформи децентралізації, яка наразі відбувається, розробка стандартів надання культурних послуг в Україні є в компетенції центральних органів виконавчої влади. З метою забезпечення належних стандартів надання культурних послуг в Україні рекомендується:

- Українському центру культурних досліджень запровадити системні дослідження та аналіз культурних потреб та інтересів громадян як головних споживачів культурних послуг в Україні;
- Міністерству культури та інформаційної політики України здійснити аналіз культурної інфраструктури, дати оцінку її здатності до імплементації у форматі онлайн заходів щодо забезпечення споживачів культурними послугами та товарами;
- Міністерству цифрової трансформації створити концепцію віртуального центру реалізації культурних послуг та товарів;
- КМУ, Мінфіну України та Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами розробити та схвалити стандарти платних та безоплатних культурних послуг та товарів;
- Структурам та інституціям які підзвітні Міністерству культури та інформаційної політики України розробити та запровадити конкурсні програми державної підтримки на підставі результатів дослідження культурних інтересів та потреб громадян України.

Оскільки роль держави у забезпеченні культурних потреб громадян

України є важливою, можемо сформулювати перспективні напрями, які держава може використовувати для залучення фінансових ресурсів з метою задоволення цих потреб. Серед таких напрямків є:

- монетизація культурно-мистецької сфери за допомогою стимулювання розвитку культурних і креативних індустрій та загалом креативної економіки;
- популяризація меценатства як практики на рівні держави (попередньо забезпечивши законодавче підґрунтя для цього);
- створення критеріїв прозорого розподілу бюджетних коштів, які базуватимуться на показниках результативності та ефективності і діяльності культурно-мистецьких інституцій;
- поширення практики запровадження державно-приватного партнерства у культурній сфері.

Успішна реалізація ініціативи щодо створення центрів надання культурних послуг в Україні, як державного інструменту забезпечення громадян базовими культурними потребами, прямо залежить від темпів розвитку сфери культури у регіонах України. Основною передумовою успіху є тісний зв'язок між процесами розробки та впровадження ініціативи з її безпосередніми бенефіціарами, а також постійний моніторинг реалізації і швидка реакція на його результати з подальшим коригуванням ініціативи. Загалом для успішної реалізації ініціативи зі створення центрів надання культурних послуг, що задовольняють базові культурні потреби громадян України, необхідно:

- 1) Міністерству культури та інформаційної політики України створити Концепцію створення та діяльності центрів надання культурних послуг та запровадити публічні консультації зі стейкхолдерами стосовно цього питання;
- 2) Міністерству цифрової трансформації та Міністерству розвитку громад та територій утворити робочу групу з розробки конструктора для створення центрів надання культурних послуг;
- 3) Кабінету міністрів України, Міністерству фінансів України та

Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами напрацювати пропозиції змін у законодавство стосовно системи фінансування установ культури, зокрема новоутворених центрів надання культурних послуг;

ВИСНОВКИ

1. Основними поняттями, які необхідно враховувати при аналізі управління культурною сферою в Україні, є такі терміни: культура, мистецтво, сфера культури, культурна політика, культурна діяльність, культурна інституція, культурний оператор, креативна економіка, креативне підприємство, культурні та креативні індустрії, потреби в культурі, культурні товари, культурні послуги. В даний час базовий набір культурних потреб визначається як сукупність нормативів, що забезпечують населення культурними товарами та послугами (у термінах переліку, змісту та обсягу надання послуг).

У результаті аналізу теоретичних основ дослідження управління культурною сферою в Україні була виявлена єдина позиція наукового середовища щодо необхідності розробки довгострокової культурної стратегії для України. Ця стратегія повинна враховувати актуальні потреби та інтереси українського суспільства, перегляд системи фінансування культурно-мистецької сфери та визнання пріоритетності культурних питань як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики.

Зазначено, що на даний момент не проведено достатньо досліджень, які б висвітлювали шляхи реформування публічного управління культурною сферою, зокрема перегляд інструментів, що забезпечують задоволення культурних потреб громадян в Україні.

2. На сьогоднішній день сфера культури в Україні регулюється рядом нормативно-правових актів, серед яких Закони України, такі як «Про телебачення і радіомовлення», «Про культуру», «Про музеї та музейну справу», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про кінематографію», «Про театри і театральну справу», «Про охорону культурної спадщини», «Про видавничу справу» та інші. Проте, в результаті проведеного аналізу можна зробити висновок, що стан нормативно-правового регулювання процесів надання та споживання культурних потреб в Україні на сьогоднішній день є

незадовільним. Зазначено, що чотири з восьми секторів культури та мистецтва (аудіальне мистецтво, мода та дизайн, візуальне мистецтво, культурні та креативні індустрії) не мають відповідних спеціалізованих законів, а законодавчі стандарти забезпечення культурними потребами громадян України не відповідають актуальним потребам споживачів. Серед нерегульованих законодавчо проблем, пов'язаних з процесами надання та споживання культурних потреб в Україні, відзначається недоступність культурних потреб для громадян на регіональному рівні, відсутність повної інвентаризації культурної інфраструктури України та не визначені можливості сучасних інформаційних технологій як одного з виявів культурних потреб.

Як свідчить он-лайн анкетування в період війни креативні індустрії зазнали відтоку талантів, скорочення фінансування, падіння попиту на культурні продукти та послуги, негативних наслідків розірваних ланцюгів постачання. Державні кошти, які в мирний час виділялися на культуру, в умовах воєнного стану спрямовані на підтримку Збройних Сил України. Водночас креативні індустрії мають шанс стати двигуном відновлення України після війни. Певна частина підприємців продовжує працювати, експортуючи креативний продукт і підтримуючи економіку країни. Креативні фахівці організували низку волонтерських ініціатив, допомагають армії, мирному населенню на звільнених від окупації територіях, вимушеним переселенцям. Для побудови ефективної взаємодії з культурними дієвцями в цих надскладних умовах необхідно глибоке розуміння їх внутрішнього стану та особливостей реагування на виклики.

3. Світовий досвід показує, що підходи до публічного управління сферою культури, зокрема забезпечення культурними потребами громадян, не є стандартизованими і залежать від різних факторів, включаючи традиції та фінансові можливості держави. Хоча успішні практики, що застосовуються в інших країнах, не гарантують аналогічних результатів при впровадженні в Україні, варто розглядати їх як потенційні інструменти. Зокрема, варто звернути увагу на автономні Мистецькі Ради, які успішно функціонують у

Великій Британії, приватні культурно-мистецькі інституції в США, спрямовані на задоволення культурних потреб громадян, французьку систему фінансування культури, що базується на визнанні цінності мистецтва та креативності для розвитку суспільства загалом, податкові пільги для бізнесу як заохочення інвестицій у культурну сферу та грантову систему підтримки культурно-мистецьких проектів як на національному, так і на місцевому рівнях з метою забезпечення прав громадян на задоволення культурних потреб. У світових практиках існують різні інструменти для задоволення культурних потреб громадян, які можуть бути використані в Україні. Деякі з них включають: Функціонування автономних інституцій, які діють незалежно від органів державної влади і мають за мету реалізацію державної політики в сфері культури. Це можуть бути спеціалізовані організації або Мистецькі Ради, що забезпечують вплив громадян на культурні процеси. Створення мережі приватних організацій, які візьмуть на себе завдання забезпечення громадян базовими культурними потребами. Ці організації можуть пропонувати широкий спектр культурних послуг, виставок, заходів та навчальних програм. Диверсифікація джерел фінансування сфери культури в Україні. Окрім державного фінансування, можна розглядати можливості залучення приватних інвестицій, спонсорську підтримку від бізнесу, грантові програми та інші джерела фінансування, що допоможуть забезпечити стабільне фінансування і розвиток сфери культури.

4. Ураховуючи, що регулювання задоволення культурних інтересів громадян України є важливим аспектом державної політики, метою якої є визначення і забезпечення якісних та кількісних характеристик цих інтересів, а також ураховуючи процес реформи децентралізації, що відбувається в Україні, розробка стандартів надання культурних послуг в країні знаходиться в компетенції центральних органів виконавчої влади. За для забезпечення в Україні стандартів надання культурних потреб в Україні потрібно запровадити наступне:

- Українському центру культурних досліджень запровадити системні

дослідження та аналіз культурних потреб та інтересів громадян як головних споживачів культурних послуг в Україні;

- Міністерству культури та інформаційної політики України здійснити аналіз культурної інфраструктури, дати оцінку її зданості до імплементації у форматі онлайн заходів щодо забезпечення споживачів культурними послугами та товарами;

- Міністерству цифрової трансформації створити концепцію віртуального центру реалізації культурних послуг та товарів;

- КМУ, Мінфіну України та Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами розробити та схвалити стандарти платних та безоплатних культурних послуг та товарів;

- структурам та інституціям які підзвітні Міністерству культури та інформаційної політики України розробити та запровадити конкурсні програми державної підтримки на підставі результатів дослідження культурних інтересів та потреб громадян України.

5.Щодо ролі держави у залученні фінансових ресурсів для забезпечення культурних потреб громадян України, ми можемо сформулювати перспективні напрями, які включають залучення державних фінансових ресурсів для задоволення культурних потреб громадян, якими є:

- монетизація культурно-мистецької сфери за допомогою стимулювання розвитку культурних і креативних індустрій та загалом креативної економіки;

- популяризація меценатства як практики на рівні держави (попередньо забезпечивши законодавче підґрунтя для цього);

- створення критеріїв прозорого розподілу бюджетних коштів, які базуватимуться на показниках результативності та ефективності і діяльності культурно-мистецьких інституцій;

- поширення практики запровадження державно-приватного партнерства у культурній сфері.

6.Спроможність центрів надання культурних послуг, як державно-управлінського інструменту для задоволення базових культурних потреб

громадян в Україні, безпосередньо залежить від розвитку сфери культури в регіонах країни. Ключовим фактором успішної реалізації ініціативи зі створення центрів надання культурних послуг є тісний зв'язок між процесами розробки та впровадження ініціативи з її безпосередніми користувачами. Для досягнення цілей ініціативи в Україні необхідно постійно моніторити її реалізацію та швидко реагувати на отримані результати, вносячи відповідні корективи. В цілому, для успішної реалізації ініціативи зі створення центрів надання культурних послуг, що задовольняють базові культурні потреби громадян України, необхідні такі кроки:

Міністерству культури та інформаційної політики України створити Концепцію створення та діяльності центрів надання культурних послуг та запровадити публічні консультації зі стейкхолдерами стосовно цього питання;

Міністерству цифрової трансформації та Міністерству розвитку громад та територій утворити робочу групу з розробки конструктора для створення центрів надання культурних послуг;

Кабінету міністрів України, Міністерству фінансів України та Міністерству культури та інформаційної політики України спільно із неурядовими експертними установами напрацювати пропозиції змін у законодавство стосовно системи фінансування установ культури, зокрема новоутворених центрів надання культурних послуг;

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт щодо стану культури та культурної політики України. *Культура і Креативність* : Режим доступу: https://www.culturepartnership.eu/upload/editor/2017/DOCS/_EaP%20Culture%20Base-line%20Report%20UKRAINE%20.pdf
2. Батіщева О. С. Державне управління розвитком національної культури в умовах глобалізації : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. к. держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління». Львів, 2007. 20 с.
3. Безклубенко С. Д. Про поняття культура та культуру визначення понять. *Культура і мистецтво у сучасному світі*. 2013. №. 14. С. 6–13. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kmss_2013_14_3
4. Білецька, Т., Левкова, О., Савчак, І. Концепція нової національної культурної політики України. *Культурний код Східного партнерства*. (2015) Режим доступу : http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_Road-Map_UA_Culture-Coding-EaP.pdf
5. Богдан О. В. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України: результати всеукраїнського опитування (за даними Київського міжнародного інституту соціології). Одеса : ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», 2010. 75 с.
6. Бойко В. І. Вплив державного регулювання на регіональний розвиток сфери культури в умовах децентралізації управління. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 2 (34). С. 69–73. Режим доступу : http://old.bumib.edu.ua/sites/default/files/visnyk/17_11.pdf
7. Данн, Вільям Н. Державна політика: вступ до аналізу/пер. з англ. Г.Є. Краснокутського : підручник. Одеса : АО БАХВА, 2005. 504 с. Режим доступу : https://issuu.com/irf_ua/docs/wdann_bakhva_2005
8. Дорош Т.Л. Основні принципи державного управління сферою культури / Т.Л.Дорош// *Акт.пробл.держ.упр.-2011.-32(240).-с.149-156*
9. Дубок І. П. Джерела фінансування сфери культури в Україні танапрями

їх розширення. Вісник НАДУ. 2015. № 2. С. 63–70 Режим доступу : <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/10.pdf>

10. Європейська культурна конвенція 1954 року, ратифікована Верховною Радою України 24.02.1994р. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_213#Text.

11. Економічна привабливість української культури : аналітична доповідь. Київ : ФОРМ Лопатіна О. О., 2019. 112 с. Режим доступу : http://www.ier.com.ua/files/publications/Special_research/2019_report_full.pdf

12. Звіт експертів Ради Європи «Огляд культурної політики України» (2017) Режим доступу : http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art_id=245250759

13. Здіорук С. І. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с. Режим доступу : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf

14. Здіорук С. І., Литвиненко О. М., Розумна О. П. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2012. 64 с. Режим доступу : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-02/Kultura_Zdioruk-beb1d.pdf

15. Ігнатченко І.Г. Особливості реалізації державної політики України у сфері культури: сучасний стан та світові стандарти / І.Г. Ігнатченко // Теорія і практика правознавства. – 2013. – Вип.1 – Режим доступу : [http // nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_16//](http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_1_16//)

16. Керн Ф. Огляд культурної політики України : звіт експертів Ради Європи. Міністерство культури України : веб-сайт. Режим доступу : http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art_id=245250759

17. Конституція України / Верховна Рада України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

18. Концепція нової національної культурної політики України. Культурний код Східного партнерства. Центр культурного менеджменту :

Режим доступу : http://www.kultura.org.ua/wp-content/uploads/FINALConcept_Road-Map_UA_Culture-Coding-EaP.pdf

19. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції. Гілея: науковий вісник. 2018. № 131. С. 384–387. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102

20. Культура та креативність для порозуміння та розвитку. Стратегія Українського культурного фонду на 2019-2021 роки / Український культурний фонд. Режим доступу : <https://ucf.in.ua/storage/docs/12022019/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0>

21. Культурна інфраструктура в умовах децентралізації. Український кризовий медіа-центр : Режим доступу : <http://ucmc.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/Analitichnij-zvit-KIVUD.pdf>

22. Мерзляк А. В., Огнар'ов Є. С. Державне управління сферою культури: вітчизняний та зарубіжний досвід. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2017. № 1(17) Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/index.html)

23. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>

24. Про видавничу справу : Закон України від 05 черв. 1997 р. № 318/97-ВР Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/318/97-%D0%B2%D1%80>

25. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01 лип. 2010р. № 2404-VI Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>

26. Про затвердження Державного стандарту надання безоплатних послуг клубними та бібліотечними закладами культури державної та комунальної форм власності : наказ М-ва культури України від 15 жовт. 2013 р. № 983 Режим доступу : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1966-13>

27. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними і комунальними закладами культури : постанова Кабінету Міністрів України від 12 груд. 2011 р. № 1271 Режим доступу :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF>

28. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 трав. 2019 р. № 355-р Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/355-2019-%D1%80>

29. Про кінематографію : Закон України від 13 січ. 1998 р. № 9/98-ВР Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9/98-%D0%B2%D1%80>

30. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17>

31. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв.1995 р. № 249/95-ВР Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80>

32. Про національний архівний фонд та архівні установи: Закон України від 24 грудня 1993 року Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>

33. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 черв. 2000 р. № 1805-III Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

34. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015 Режим доступу : <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

35. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури - стратегії реформ : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 лют. 2016 р. № 119-р Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016>

36. Про схвалення Концепції реформування системи забезпечення населення культурними послугами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 січ. 2019 р. № 27-р Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/27-2019->

37. Про театри і театральну справу : Закон України від 31 трав. 2005 р. № 2605-IV Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15>

38. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 груд. 1993 р. № 3759-ХІІ Режим доступу : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>
39. Реєстр програми Культурні столиці України. Український культурний фонд Режим доступу : https://ucf.in.ua/m_programs/5dbb6944bfc13b3f7a50bfa4/register?type=rating
40. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / [авт. кол.: В.П. Трощинський, В.А. Скуратівський, М.В. Кравченко та ін.]; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського. — К. : НАДУ, 2016 — 792 с.
41. Стан культури та креативних індустрій під час війни - результати дослідження від Українського культурного фонду та МКІП України у 2022 році:Режим доступу: <https://ucf.in.ua/news/11082022>
42. Трощинський, В.А. Скуратівський, М.В. Кравченко та ін.]; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського. — К.: НАДУ, 2016 — 792 с.
43. Шестак В. С. Мистецтво та структура мистецької діяльності як об'єкти адміністративно-правового забезпечення. Право і безпека : наук. журн. 2012. № 4 (46). С. 112–116. Режим доступу : http://old.pb.univd.edu.ua/?action=publications&pub_name=pravo_i_bezpeka&pub_id=305974&mid=8&year=2012&pub_article=311705
44. Широченко З. В. Культурна політика держави – формотворчий принцип її національної ідентичності. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2007. № 2(20). С. 102–105. Режим доступу : <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/8651>
45. Arts Council budget for 2018–2022 increases culture funding for UK regions. The culture diary : Режим доступу : <https://www.theculturediary.com/stories/arts-council-budget-2018%E2%80%932022-increases-culture-funding-uk-regions>.
46. Chartrand H. H., McCaughey C. The Arm's Length Principle And The Arts: An International Perspective-Past, Present And Future. Washington, 1989. Режим доступу : <https://www.americansforthearts.org/by-program/reports-and-data/legislation-policy/naappd/the-arms-length-principle-and-the-arts-an->

international-perspective- past-present-and-future D0%BE%D0%B3%D20BD.pdf

47. Government Funding for the Arts. Americans for the Arts : Режим доступа : <https://www.americansforthearts.org/by-program/reports-and-data/legislation-policy/naappd/government-funding-for-the-arts-2019>

48. Heritage: for the preservation of our collective memory. Fondation de France : Режим доступа : <https://www.fondationdefrance.org/fr/patrimoine-pour-la-preservation-de-notre-memoire-collective>

49. National Members. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies : веб-сайт. Режим доступа: <https://ifacca.org/en/members/current-members/national-members/>

50. Pflieger S. Financing the Arts in France. ENCATC Journal of Cultural Management and Policy. Vol. 3, № 1. Режим доступа: https://www.encatc.org/media/2692-encatc_journal_vol3_issue_1_2013415.pdf

51. Policy paper 2010 to 2015 government policy: arts and culture. GOV:UK : Режим доступа : <https://www.gov.uk/government/publications/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture/2010-to-2015-government-policy-arts-and-culture>

52. Profile of Local Arts Agencies. Americans for the Arts : веб-сайт. Режим доступа : <https://www.americansforthearts.org/by-program/networks-and-councils/local-arts-network/facts-and-figures/profile-of-local-arts-agencies>

53. Requirements of funded organizations. Arts Council England : Режим доступа : <https://www.artscouncil.org.uk/npompm-funding-relationships-2018-22/npompm-funding-requirements#section-2>

54. Research Report:2018 Profile of Local Arts Agencies. Americans for the Arts : Режим доступа : https://www.americansforthearts.org/sites/default/files/2018_LocalArtsAgencyProfile_FullReport_REVISED.pdf

55. Urrutiaguer D. Cultural patronage and financing of French non-profit performing arts companies. 18th ACEI Conference. Montréal, 2014. Режим доступа : https://editorialexpress.com/cgi-in/conference/download.cgi?d2014&paper_id=165